

Loterijspel

Jan van Hout

editie Johan Koppenol

bron

Jan van Hout, *Loterijspel*. In: Johan Koppenol (ed.), *Leids heelal. Het Loterijspel (1596) van Jan van Hout*. Verloren, Hilversum 1998, p. 393-437

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hout001lote01_01/colofon.htm

© 2004 dbnl / Johan Koppenol

Het *Loterijspel* naar Van Houts autograaf

Verantwoording bij de tekstuitgave

Jan van Houts *Loterijspel* wordt hier uitgegeven naar Van Houts autograaf, zoals te vinden in het Leidse Gemeentearchief, Bibliotheek Leiden en omgeving, inv.nr. 72413f. Van de zestien vellen van het oorspronkelijke handschrift zijn er twee verdwenen; voor deze vellen werden de kopieën uit de verzameling van het Antwerpse ‘Centrum voor de studie van het renaissance-drama’ geraadpleegd. Een beschrijving van het handschrift is te vinden hoofdstuk III.4. Op enkele plaatsen is door beschadiging van het papier enig tekstverlies opgetreden. De verloren tekst is vrij eenvoudig aan te vullen, deze aanvullingen staan tussen vierkante haken.

Deze tekstuitgave is een leesuitgave. Met het oog op het leesgemak is een aantal aanpassingen aangebracht. Doorhalingen worden niet weergegeven; afkortingen zijn stilzwijgend opgelost. In de spelling is het gebruik van u/v/vv/w en i/j aangepast aan het moderne gebruik. Namen en de woorden God en Heer als aanduiding van God krijgen een hoofdletter. Romeinse getallen in de lopende tekst zijn arabisch weergegeven. In enkele gevallen is de tekst geëmendeerd, meestal in geval van duidelijke verschrijvingen; deze emendaties zijn in een lijst hieronder opgenomen. De namen van de spelers boven de clausen zijn in Van Houts handschrift vaak afgekort en vertonen soms enige variatie; in de editie zijn ze geüniformeerd volgens de personagelijst in het *Ruyt bewerp*. Het begin van elk van de vijf ‘uytcomens’ is als zodanig aangegeven, ook als dat in het handschrift niet gebeurt. De regieaanwijzingen die Van Hout geeft zijn cursief weergegeven.

Aan de tekst is een regelnummering toegevoegd, waarbij zoveel mogelijk is gelet op Van Houts rijmpatroon van overwegend gepaard rijm plus ‘rime batelée’. In niet alle gevallen is echter duidelijk waar een nieuwe versregel begint; de hier gekozen regelnummering wijkt daardoor af van die in eerdere, onderling op dit punt ook weer verschillende edities. Voorts is Van Houts tekst van een moderne interpunctie voorzien, dit ondanks de terughoudendheid die Mathijssen in dezen bepleit (zie: *Naar de letter. Handboek editiewetenschap*, 260-261). Het aanbrengen van een behoorlijke interpunctie - in Van Houts handschrift ontbreekt die goeddeels - is niet alleen in het belang van de lezer, maar kan ook met een gerust hart gezien worden als strokend met Van Houts eigen opvattingen. Immers: in zijn *Ordonnantie ende onderrichtinge* uit 1592, met regels voor de stadhuisclerken die menig klad van de secretaris moesten uitwerken, bepaalde hij dat ze behoorlijk moesten ‘punctueren ende afdeylen’. Ook moesten zij ‘geen groote letteren ofte hoofdletteren (die men noemt capitalen) stellen dan daer die behooren te zijn’. Met

dit voorschrift in gedachten en de voorbeelden van de door Van Hout zelf drukte, eigen gedichten voor ogen, leek het ook verantwoord alle versregels te laten beginnen met een hoofdletter.

De tekst is geannoteerd. Bij de annotatie is gestreefd naar beknoptheid, wat er in de praktijk op neerkomt dat er vooral woordverklaringen worden gegeven. In principe zou de tekst met behulp van de gegeven toelichting te volgen moeten zijn. Voor een uitgebreider historisch commentaar raadplege men hoofdstuk IV; enige taalkundige opmerkingen zijn te vinden in hoofdstuk V.1. Voor de annotatie is met name gebruik gemaakt van de volgende woordenboeken en glossaria (zie voor volledige titels de literatuurlijst):

- De Bo, *Westvlaamsch idioticon*
- Van Hattum & Rooseboom, *Glossarium van oude Nederlandse rechtstermen*
- *Middelnederlandsch woordenboek*
- Ruland, *Lexicon alchemiae*
- Schneider, *Lexicon alchemistisch-pharmazeutischer Symbole*
- *Woordenboek der Nederlandsche Taal*

Bij het annoteren van de winkelvoorraad van lommerd Grypal heb ik verder dankbaar gebruik gemaakt van de hulp van kostuumhistorica Irene Groeneweg.

Emendaties bij Van Houts autograaf

Ruyt bewerp, Ve uytcomen

vs.	was:	wordt:
vs.	hy bekint te kijven	hy begint te kijven
vs.	dat te hebben	dan te hebben (vgl. vs. 846)

Loterijspel

89	Daer valt my wat ic	Daer valt my wat in
89	als wy est zaten	als wy lest zaten
96	daer men my zy zal	daer men my zal
113	de twee reys	de tweede reys
247	met moeder	men moeder
306	Z*yn* zyn zeecker	Zy zyn zeecker
326	by tmidden	open variant: in tmidden
331	en zo niet bekent	en es zo niet bekent
339	Wat dunct u, Steven	Wat dunct u, Bouwen
374	gy b*.*yf	gy blyf
599	kers	keurs
616	dat een cleyne schenning	dats een cleyne schenning
621	Wie zoude zyn vrienden	Wie zouder zyn vrienden
623	traechic	traelic
637	Al laestent	Als laestent
645	Mer al den dach	Mer als den dach
684	mit [-ongenae] voor	voor

734
735

tsal verstaet
t[ae+]<oe>n

tsal verstaen
toe

771	bergen *.* gout	bergen gout
782	goeten	goeden
786	ic zo corten tyt	in zo corten tyt
817	spaenschewy	spaensche wyn
822	een raex ende [-]	een raex ende [een schorthaeck] (vgl. vs. 596)
838	myn goes	myn goet
876	zy zulle	zy zullen

Ruyt bewerp

Ruyt bewerp¹ van een speeltgen, dienende tot verwelleving van de cameren der redendryckers, daer van den zin in tcort vervaet es² in de volgende vier regelen:

De vier des werelts staten, zynde zeer beladen,
Zoucken vertroostingen in haer hertclemmende zwaerheyt
Doer by hem te landt, water, locht ende vuyr geledene schaden,
Alom te vergeefs, mer vindense in de heylgevende waerheyt.

Personagen

Bouwen Aertvelt	een boer
Steven Golvervliet	een stuurman
Dignum Lichtewint	een pleyter ³
Blasius Puf in tvier	een alchemist
Calleken de Lellige ⁴	een spinsige ⁵
Commer Crimpraet	een noothulp ⁶
Winner Gryp al	een banckier
Ware Onderwysinge	een geleerde

Ie uytcomste

Bouwen beclaecht hem zyn geleden schaden, als tverlies van zyn besaeyde⁷ deur den inbrec⁸ van de dycken, tsterven van zyn beesten daer op gevolcht; tlant beverst zynde,⁹ zyn houve mit zant overlopen¹⁰ tewesen ende deur de bracheyt of zilticheyt zyn

- 1 *Ruyt bewerp*: ruwe schets
- 2 *den zin in tcort vervaet es*: de betekenis kort is samengevat
- 3 *pleyter*: iemand die een rechtszaak voert
- 5 *spinsige*: spinster
- 4 *Lellige*: babbelkous
- 6 *noothulp*: helper in nood, hier: geldschieter
- 7 *besaeyde*: gewas
- 8 *den inbrec*: het doorbreken
- 9 *tlant beverst zijnde*: wanneer het land bedijkt is
- 10 *overlopen*: overdekt

geplante boomen uytgegaen¹¹ te zyn, etc. Zeyt, dat hy zyn coster dic¹² heeft horen zeggen datmen van outs in grote zwaricheyt toevlucht nam tot het Delfsche dryaeckel, daer de goden uyte ketel antwoorden; neemt voor¹³ om tzelve ooc te besoucken.

11 *uytgegaen*: doodgegaan

12 *dic*: dikwijls

13 *neemt voor*: neemt zich voor

IIe uytcompst

Bouwen, te Delff geweest hebbende, vint daer niet dan grote zwaricheyt ende clachten van al veel groter scadelydingen, geen hulp ter werelt; mer dat hy gewesen es ter naester stede naer zodanige luyden te vragen. Steven comt uyt. Ende malcander gegroet hebbende en vragende waer de reys leyt, begint Steven [fol. 1v] te vertellen dat hy gecomen was van de Ver ende de Boc;¹⁴ dat hy onder wegen geslagen hadde tegen een zeerover, die hem quetsen ende III van zyn maets ofslougen.¹⁵ Doch ontslagen¹⁶ zynde, was eyntelicken vande Malcontenten¹⁷ genomen, hadde zulx schip en goet verloren. Hy was gevangen gestelt, gepynt. Eyntelicken, dat hy op een nacht droomde dat hy staende aen troer, de maen claerschynende, Leyden¹⁸ voor hem hadde gesien ende daer naer schietende, hadde 't hooch gevonden op 44 graden - zo dat hy giste te wesen onder Cabe de Veynster¹⁹ - dat een stemme tot hem zeyde: 'Hout op Leyden aen, gy vint daer troost ende onderwys om gaern u scha te lyden'. Hy, ontwaect zynde, overpeyst zyn droom andachtich, zouct middel om tontcomen, breect uyt, loopt wech. Zy beclagen vast²⁰ onderling mit een grote onverduldicheyt²¹ haer geledene schaden; eyntelicken comen te Leyden.

IIIe uytcomen

Calleken zit en spint ende zingt een liedeken, daer zy allemans feylen in overhaelt.²² Bouwen en Steven comen by haer, geven malcanderen een cout.²³ Vragen eyntelicken naer de man die hem in haer lyden vertroosting geven ende onderwysen zoude connen, om haer geleden schaden gaerne ende mit gedult te connen lyden en dragen. Zy en weet van zulcken man niet, zulcke luyden zyn daer onbekent, daert al besich es om te winnen, zy deur twiel te winnen en wennen, tgaerne om de spil te winnen. Elc es daer besich om winst en baet en draecht als pest de schade haet. Scha te lyden gaern? Dat zodanige menschen dol en gec zyn, etc. Bouwen en Steven: 'Daer moet hier zulcken man wonen'. Bouwen: dat zyn coster hem geseyt hadde dat het was een *gevyldde soop*.²⁴ Calleken: 'Een gevyldde soop? Nu zo weet ic u te wysen. Bachten²⁵ de slootmaecker, die altyts vylyt, daer woont eenen, hiet Commer Crimpraet, [fol. 2r] die zodanige schadelydende luyden weet te helpen.' Dignum comt voort mit een arm vol pleytsacken ende, hen ziende overhoop²⁶ staen, comt toe loopen; vraecht watter

14 *Ver ende de Boc*: Pernambuco, het huidige Recife in Brazilië

15 *ofslougen*: hadden gedood

16 *ontslagen*: ontkomen

17 *Malcontenten*: katholieke troepen, zie hfdst. IV.2

18 *Leyden*: de poolster, maar ook Leiden

19 *Cabe de Veynster*: Kaap Finisterre

20 *vast*: onafgebroken

21 *onverduldicheyt*: gebrek aan berusting

22 *allemans feylen in overhaelt*: ieders fouten in hekelt

23 *een cout*: een babbeltje

24 *gevyldde soop*: verhaspeling van filosoof

25 *bachten*: achter

26 *overhoop*: op een kluitje

te doen es. Zy vragen, als vooren, naer zulcken man. Hy, zulx horende, begint hem ooc te beclagen zyne geledene schaden deur 't verliesen van zyn

opte wint gefondeerde processen; voucht hem by Bouwen en Steven. Calleken laet haer spinwiel staen ende geleyt hen naer Crimpraet.

IIIe uytcomen

Blasius comt voort, beclaecht hem de grote schade by hem geleden, dat alle zyn glasen deur een quaet aspect²⁷ der planeten zyn gebersten, al zyn hoop verdwenen ende wechgerooct es. In tspreeken comen Bouwen, Steven, Dignum ende Calleken tsamen voort, vragen Blasius de oorzaec van zyn clachten. Hy gaet daer mede voort, zeyt dat hy zouct eenen wysen Filosooph om hem te troosten in zyn lydende schade. Comen tsamen by Crimpraet, vragen of hy zodanigen man es, daer van zy gehoort hebben. Crimpraet zeyt neen, zulcken man niet te kennen, ooc niet te geloven, datter zulcken een es. Zy zeggen jae, dat zyt wel weten. Dignum zeyt dat hy opten dach als hy zyn proces verloor voor den Hogen Raet, twelc gebeurde onlangs naer de grote Tesselschae, verstont van zyn advocaet datter zulcken man was gecomen, ende dat hy hem daer aen gewesen hadde, mer dat hy, besich zynde mit zyn revisie, de man noyt gesproocken en hadde, ende nu zyn raet ende hulp mede van doen hadde. Crimpraet vraechde: ‘Wel, waer woonde hy?’ Dignum: ‘Niet wyt, zeyde hy, vander scholen, opten houc van een steech daer men gaet in dolen.’ Crimpraet: ‘Hoe naer zelt²⁸ in de lombart²⁹ zyn?’ Ende hy neemtse al aen om daer te leyden. [fol. 2v]

Ve uytcomen

Crimpraet, Bouwen, Steven, Dignum, Blasius, Calleken comen tsamen tot Grypal; Crimpraet doet het rapport.³⁰ Hy begint te kijken, zeggende dat daer niemant en compt dan om winst; verhaelt de nutheyt ende tprofyt twelc de bancken doen en inbrengen, dat elc een daer ter noot geholpen wort. Calleken smyt alomme haer snater tusschen beyden. Om hulp versocht zynde, zeyt tegen Bouwen: ‘Laet hier u rocgen³¹ en spae, ic zalder een schelling³² op leenen. Legtse in de lotery, gy zult tgrote lot crygen.’ Hy doet zo, neemt tgelt, gaet vrolic wech. Steven ooc raet vragende, seyt:³³ ‘Hier spant of u pij,³⁴ tes niet genouch, mer vouchter by het mesgen van u zy. Ic leen u twaelf stuvers, legt die inden lotery, gy zult het hoochste lot hebben.’ ‘Dat hebby Bouwen toegeseyt.’ ‘Ic dool, tsal het 2^e zyn.’ Hy neemt tgelt en gaet vrolic wech. Dignum begeert gelt te leen op zyn pleytsacken,³⁵ twelc Grypal weygert, mer neemt hem aen om te wesen solliciteur³⁶ van zyn processen. Die gaet daer mede binnen. Blasius versouct gelt te leen op zyn versleten blaes-

27 *quaet aspect*: ongunstige stand

28 *hoe naer zelt*: zou het soms

29 *lombart*: lommerd, bank van lening

30 *doet het rapport*: doet het verhaal

31 *rocgen*: jas

32 *schelling*: munt ter waarde van zes stuivers

33 *seyt*: zegt hij, nl. Grypal

34 *spant of u pij*: trek je schipperskiel uit

35 *pleytsacken*: linnen zakken om de stukken van een proces in op te bergen

balch, dat weygart wert, mer accorderen tsamen³⁷ om de alcumisterij byden hant te nemen ende gaen daer mede binnen.

Steven, Bouwen, Crimpraet en Calleken comen tsamen voort. Verblyden hem zeer in den hoop vanden prysen die zy zullen crygen, maecken facit³⁸ wat zy mit tgelt zullen doen ende wat Calleken ende Crimpraet voor haer goede anwysinge daer uyt zullen hebben. Eyntelicken comt uyt Ware Onderwysinge, die, de trompet steeckende, elc een roupt om onderwesen te zyn. Ende van hen de oorzaecke haer blyschaps mit verhael van haer voorige schaden verstaen hebbende, onderwyst hen haer dolinge, ten 1^{en} dat tgeen zy clagen verloren te hebben hen niet en was,³⁹ als buyten haer lichaem zynde, ende dat zy niet eygen en connen reecken en dan te hebben een goede consciëntie⁴⁰ in een gesont lichaem mit een eerlicke naem en faem verselt. Dat de schade die zy clagen geleden te hebben, de wille zy geweest van Gode, die zy daechlix bidden dat geschieden moet,⁴¹ dat zy zedert versorcht geweest zynde van spys tot genouchdoeninge van de natuyr ende van clederen tot afweringe van coude, even⁴² hun gebet om haer dagelix broot becomen hebben.⁴³ Dat zy hem in tverder gelaten stellen,⁴⁴ [fol. 2r] hen mit gedult begevende in zodanigen staet daer inne hen God jegenwoordelicken stelt, haer verstant en handt naerstich te werc stellende, laetende de verder zorge ancomende opten Almogenden, die ze voorheen behouden heeft, ende insonderheyt van tgunt⁴⁵ hen deur zynen godlycken zegen zal mogen overen,⁴⁶ den armen mildelicken mede te deelen. Ende recommandeert⁴⁷ hier ernstich de loterye, mit een verclaringe, dat elck die hier inne mit een hart tot den armen genegen mildelicken inneleyt, prys verseeckert es, of hier of hier naer.⁴⁸ Ende hier mede alle de angecomen cameran,⁴⁹ mit verhael⁵⁰ van de woorden ende blommen, te verwelcomen mit een begeringe,⁵¹ dat hem een yegelicken binnen de palen⁵² des behoorlicheys behouden; dat alle zaecken mit vreden ende vreuchden, gelyc die voorgenomen zyn, mogen werden beleyt⁵³ ende dat niemant oorsaeck en werden gegeven van de conste der redenryckers te lasteren of verachten, mer dat op tfondament der liefden tcasteel van eendracht mach volbout werden.

- 36 *solliciteur*: pleitbezorger
 37 *accorderen tsamen*: komen samen overeen
 38 *facit*: een berekening
 39 *hen niet en was*: hen niet toebehoorde
 40 *conscientie*: geweten
 41 *dat geschieden moet*: de bede ‘Uw wil geschiede’ uit het Onze Vader
 42 *even*: net zoals zij
 43 *becomen hebben*: verhoord hebben gekregen
 44 *hem [...] gelaten stellen*: zich lijdzaam onderwerpen, berusten
 45 *tgunt*: hetgeen
 46 *overen*: overschieten
 47 *recommandeert*: beveelt aan
 48 *of hier of hier naer*: hier of in het hienamaals
 49 *angecomen cameran*: naar Leiden gekomen rederijderskamers
 50 *mit verhael*: met een opsomming
 51 *mit een begeringe*: met het verzoek
 52 *palen*: grenzen
 53 *beleyt*: uitgevoerd

Eerste uytcomen

+

+[fol. 1r]

Bouw[en]

- O rycke Heere G[odt, wa]t is doch ons arme lantluy* haer leven!¹
 Vintmen doch wel v[an el]lendiger tyt en dingen bescreven?
 Ic geloof voor zeeck[er ne]en, geensins. En voor allen icken,*³
 Die tweemaal ryc was [ende] gezworen*, in de hoochste staet verheven.⁴
 5 Waer ben ic doch toe comen, zo arm, dat ic moet gaen om myn sticken? *⁵
 Ic, alderarmste mensch! Hoe lydige zwaer* valt my dit wicken*⁶
 Van tonlydelicke* pac der armoeden, my een groot cruys om dragen.*⁷
 Tis goet te zeggen: ‘Weest verduhdich, Godt zalt anders schicken’,*⁸
 Jae recht,* ‘teruys en wert niet verlicht, mer vermeerdert doer veel clagen’.⁹
 10 Tis goet te zeggen, mer kyc, als ic begin te dencken om myn voorleden dagen,*¹⁰
 Zo berst myn hart van druc.* Aldereerst, doen Haerlem was beleyt,¹¹
 Zat ic op een schone wooning te Lis.* Daer zach ic al myn beesten ofjagen¹²
 Vanden papouwen,* daer nae myn wooning verbranden, o drouvich feyt!¹³
 Griet, myn dochter, worde vercracht; Claes, myn zoon, vermoort, mer tmeeste leyt*¹⁴
 15 Geschiede aen myn wijf, dat ic zach.* Die schelmen vol schanden¹⁵
 Pynichden my noch om myn gelt. Ic mochtet niet lyden:* ic hebter geseyt.¹⁶
 Zy nament altemaelen wech en bonnen my wel styf mit banden
 Aen een paerdestaert, mer mit groot geluc ontquam ic haer handen
 En raecte tSassem* in tleger. Daer worde ic een poynier,* eylaci,*¹⁹
 20 En creechet wat beter, tscheelde niet veel. Ic volchde den hoop* zo lang dat de landen²⁰
 Weder werden verenicht, naer Gods wil, mit de Gentsche Pacificaty.*²¹
 Doen greep* ic weder moet. Ic troude myn tweede wyff, mijn hylis goet was een manden.*²²
 Ic naerstich aen twercken! God gaf den zegen, de luyden toonden ons gracy.*²³

- 1 *lantluy*: boeren
 3 *en voor allen icken*: en vooral ik
 4 *gezworen*: beëdigd (in een openbaar ambt)
 5 *gaen om myn sticken*: bedelen om mijn brood
 6 *lydige zwaer*: verschrikkelijk zwaar; *wicken*: overpeinzen
 7 *tonlydelicke*: het ondraaglijke; *groot cruys om dragen*: een zwaar kruis om te dragen
 8 *schicken*: beschikken
 9 *Jae recht*: ja natuurlijk
 10 *om myn voorleden dagen*: over mijn verleden
 11 *druc*: verdriet
 12 *Lis*: Lisse
 13 *papouwen*: papen
 14 *leyt*: leed
 15 *dat ic zach*: voor mijn ogen
 16 *Ic mochtet niet lyden*: ik kon het niet verdragen
 19 *tSassem*: te Sassenheim; *poynier*: pionier, terreinwerker; *eylaci*: ach
 20 *den hoop*: de legertroep
 21 *Gentsche Pacificaty*: in 1576 gesloten verbond tussen de Zuidelijke en opstandige Noordnederlandse gewesten
 22 *Doen greep*: toen vatte; *mijn hylis goet was een manden*: mijn bruidsschat was een bedelmand
 23 *toonden ons gracy*: waren ons goedgezind

- 25 Ik bequam een hockeling, * cost 2 lammers, * foctese aen en in corter spacy*²⁴
Werdet een koe. Ic huyrde wat landts, wy hebben ons vlytich erneert. *²⁵
De huyr was cleyn, boter en kaes gout veel. * Ic raecte weer in stacy,*²⁶

- 24 *hockeling*: eenjarig kalf; *cost 2 lammers*: voor de prijs van twee lammeren; *in corter spacy*:
in korte tijd
25 *ons vlytich erneert*: vlijtig de kost verdiend
26 *gout veel*: bracht veel op; *in stacy*: in goeie doen

- Eer lang hadde ic coeyen, paerden, verckens, van als verconvereert.*²⁷
 Omtrent Alblas* huyrde ic een wooningsken, myn huysgesin es vermeert,²⁸
 Twas al voorde wint, niemant mocht my crencken.
- 30 Daer naer cocht icket heel goet coop, twas zo myn wyfs begeert.*³⁰
 De dagen betaelende, loste ic de renten.* Niet min was myn dencken,*³¹
 Dan dat ic daer, eylaes, wyf, kinderen en vee zou zien verdrencken!
 Een schoonen boomgaert hebbe ic omtrent myn wooning geplant;
 Ic plouchde, ic zaeyde, ic sach dat myn Godt in overvloet ginc schencken
- 35 Den vollen beecker. Ic worde molemeester,* jae ambachtsbewaerder* te handt,*³⁵
 Somma, ic was tcatgen.* Al de buyren zochten raet aen myn natuyrlie verstand[t],³⁶
 +Twas al Bouwen [buyr] voor, Bouwen buyr midden, Bouwen buyr naer;
 Ic en kende myn [zel]fs nau langer, ic moetet zeggen al est myn sch[and].
 Mer hoe voer ic [te]ynden! Tis geleden nu bycans anderhalff j[ae]r, +[fol. 1v]
- 40 Dat ic snachs, te bed leggende by myn wyfgen zaliger, die van haer vierde kint was zwaer,*⁴⁰
 Zo hoorde ic een groot geruysch, toverdencken doet my noch de beenen bezwycken.
 Ic sprong uyt tbedde, loop op myn werff. O lieve Heer, wat hoorde ic daer?
 De clocken gingen overzy,* men riep: ‘Waternoot, het water deurbreect de dycken!’⁴³
 Ende middeler tijt* zye ic het bruysschende water comen aen strycken.*⁴⁴
- 45 Ic criet:* Lyef wyf, bercht u lyf en u kinderen! Tis grote noot,⁴⁵
 Twater heeft de dycken deurbroocken! Noyt plaech diesgelycken!*⁴⁶
 Verlaetet al, bercht u, bercht u of gy blyft hier al tsamen doot!
 Ic greep een spae in myn handt, naer den dyc dat ic vloot.
 Hoet myn wyf maecte* mitte kinderen weet ic nyet, zy mosten blyven,*⁴⁹
- 50 Mit meyt en knecht en al ons vee. Een uyr maecte my van als bloot.*⁵⁰
 Daer stond ic deerlic* en zach menschen, coeyen en paerden dryven⁵¹
 Over myn besaeyde landen. Den druc* en coude deen my de leeden verstyven.⁵²
 Tot myn zelfs comende dacht ic: O lieve Heer, nu wat raet?
 Nu ben ic voordien tweedemael Job.* Machmen van meerder allenden scryven?⁵⁴
- 55 Ic trooste mijn mit God, die volgens tseggen van onse pastoor de zijnen niet en verlaet,
 Wesende dus ellendich in so deerlicken staet
 Dat het, eylacy, een steenen hart hadde mogen deeren.*⁵⁷
 Ic zocht weer werc, vont weynich, ging my mit dycken generen.*⁵⁸

- 27 *van als verconvereert*: van alles bijeengebracht
 28 *Alblas*: Oud-Alblas
 30 *twas zo myn wyfs begeert*: mijn vrouw wilde het zo
 31 *De dagen betaelende, loste ic de renten*: door de termijnen te betalen, loste ik de koopsom af; *niet min was myn dencken*: nergens dacht ik minder aan
 35 *molemeester*: molenopzichter; *ambachtsbewaerder*: belastingontvanger op het platteland, in dienst van de landsheer; *te handt*: kort daarna
 36 *Somma, ic was tcatgen*: kortom, ik was de grote man
 40 *was zwaer*: zwanger was
 43 *gingen overzy*: werden geluid
 44 *middeler tijt*: intussen; *comen aen strycken*: op komen zetten
 45 *criet*: schreeuwde
 46 *Noyt plaech diesgelycken*: nog nooit was er zo'n ramp
 49 *maecte*: verging; *zy mosten blyven*: zij overleefden het niet
 50 *maecte my van als bloot*: beroofde mij van alles
 51 *deerlic*: ellendig
 52 *Den druc*: het verdriet
 54 *Job*: deugdzame, door God zwaar beproefde figuur uit het Oude Testament
 57 *mogen deeren*: kunnen verdrieten
 58 *my mit dycken generen*: mijn kost verdienen met dijkwerk

- Om den schamelen cost te winnen, myn zuyren arbeyt quam my te baet.
 60 De zomer comt aen, men spreekt om den dyc te repareren.
 Ic lichten een deel gelts op grote scha,* of ic most myn land abandonneren*⁶¹
 Voor* mijn heer den dycgraeff, ende steecken opten dyc myn spa.*⁶²
 Tlandt wert beverst.* Ic loop op myn goet, om dat te sien stont mijn begeren.⁶³
 Daer comende vont ic myn zelfs noch meer tenden rae,
 65 Want myn landt was belopen* mit zandt, dat was de meeste schae;⁶⁵
 Myn bogert was uytgegaen* mit al myn jonge boomen en enten.⁶⁶
 Nu ist mit my altemalen uyt, voor myn en is gien genae,
 Want behalve dat ic al myn goet quyt ben, bin ic noch beswaert mit grote renten
 +Dats te zeggen twee[mael te n]iet. O, gy besitter vande hemelsche tenten,
 70 Verlaet g[y my in] dees grote schaede, die maect my desperaet? +[fol. 2r]
 Ic zou myn om een haer begeven tot liegen, bedriegen, ja steelen en oneerlicke regimenten,*⁷¹
 Want om te bedelen schaem ic my te zeer, als ic denc om myn voorleden stae[t];
 Immers: daer ic ben bekent, darf ic nau comen op straet.
 Hola, daer most ic myn al wat anders op bedencken.* Eerst opt liegen.⁷⁴
 75 Tliegen en waer zo groten noot niet, een kniplogentgen* en es niet quaet,⁷⁵
 Pleech myn heartgevaer* te zeggen. En tbedriegen⁷⁶
 En es geen* langer sonde; de meeste menichte al viel hoger vliegen.*⁷⁷
 Mer waer in zoude icket beginnen? Ken heb noch gien ydle cas.*⁷⁸
 Hadde ic slechts wat om handt, ksou tkinnetgen me wel leeren wiegen.*⁷⁹
 80 Mer wat zal ic mit ydle* handen gaen beginnen? Daer is niet een penning in myn tas.⁸⁰
 Wat volcht daer naer? Steelen. Ic stool me wel al den bras.*⁸¹
 Wat volcht daer naer? Mer... de dieven pleechmen te hangen!
 Mer men doetet nu niet meer, ten is niet gelyct van outs te pleegen was,
 Men sietse nu al doer de vinger. De catten die wel muysen vangen
 85 En doot men niet.* En of ic al de strop aen myn keel voelde prangen,⁸⁵
 Dan waer ic doot en teffens van alle zwaricheyt verlost.
 Zou ic doer steelen myn leven vercorten? Neen, ic wilt liever verlangen*⁸⁷
 Zo lang als ic mach en vertrouwen den Heer. Ic zal crygen de cost.
 Daer valt my wat in dat myn ons coster zeyde, als wy lest zaten in de most,*⁸⁹
 90 Dat van outs, als de luy gelyc ic nu mit zwaricheyt waren belaeen
 En als zy mit tcleet der vertroostinge begeerden te zyn gedost,

- 61 *lichten een deel gelts op grote scha:* leende een flink bedrag tegen hoge rente; *abandonneren:* afstaan.
 62 *Voor:* aan; *steecken opten dyc myn spa:* mijn bedrijf staken
 63 *beverst:* bedijkt
 65 *belopen:* overdekt
 66 *uytgegaen:* afgestorven
 71 *oneerlicke regimenten:* oneerlijk gedrag
 74 *daer most ic myn al wat anders op bedencken:* daar moet ik eens anders over denken
 75 *kniplogentgen:* noodleugentje
 76 *heartgevaer:* ouwe heer
 77 *geen:* niet; *al viel hoger vliegen:* gaat al veel verder
 78 *Ken heb noch gien ydle cas:* ik heb nog geen lege geldkist (om de winst van het bedrog in te doen)
 79 *ksou tkinnetgen me wel leeren wiegen:* zou ik het kunstje ook wel onder de knie krijgen
 80 *ydle:* lege
 81 *Ic stool me wel al den bras:* ik zou ook de hele rommel kunnen stelen
 85 *De catten die wel muysen vangen en doot men niet:* wie veel steelt, kan zich vrijkopen van rechtsvervolging, zie hfdst. IV.1
 87 *verlangen:* verlengen
 89 *zaten in de most:* aan het pimpelen waren

- Datse naer het Delfsche miraeckel* of driaeckel* plegen te gaen⁹²
 En dat hen daer uyt een groote ketel al watse begeerden conden verstaen
 Van de heer, hoe hieten hy ooc, Ap, Appel, Appellis* geheten.⁹⁴
 95 Daer staen wel zo veel grote ketelen, ic wil gaen maecken myn reys derwerfts aen;
 Al te haest dat icker een vin, daer men my zal connen doen weten
 Hoe ic myn best zal dragen* om gaern schade telyden. Dese secreten⁹⁷
 (Al zouden my daeromme een hoop tjanckers* fel vloucken)⁹⁸
 Zel ic becomen, want die - dus als ic zy - zyn gebeten,
 100 Begeren hulp en troost, al zoudense in de hel zoucken.

Binnen

Tweede uytcomen

+

+ [fol. A 1]

Steven G[olvervlie]t

- Ic, arm, ongeluckich mens[ch], schipper te voet, rampsalich maetroes!
 Hoe contrary valt gy my,* o wrede fortuyne, altoes!¹⁰²
 Ic die myns levens langste poos langs de schuymende baren
 Niet alleen oost en west, mer by zuyden en noorden heb gevaren
 105 En nu binnen twee jaeren driemael deerlicken ben berooft.
 Zullen altyts de droppelen van tongeluc vallen op myn hoofd?
 Die zulcken galdranc prooft* es wel in een zwaer lyden.¹⁰⁷
 Ander zeylen voordien wint mit groot winst, goe havens hen verblyden,
 Tschynt of hen dongelucken myden, los van alle getreur.
 110 Ic en geloof niet,* of zy varen slechts deur de droppelen deur¹¹⁰
 En dat my valt te beur groot ongeluc aen elcken cant.
 Teerste schip, daer ic voor putger* op voer, dat stoet aen de strandt.*¹¹²
 Daer van quam ic mit een wrac* te lant, mer de tweede reys¹¹³
 Zeylden wy op een clip in zee, myn haer staet te berch allsicker om peys,*¹¹⁴
 115 Twas omtrent Midineys* onder de Fransche custen.¹¹⁵
 Drie dagen dreeff ic op een wolsac, elc mach dencken mit wat lusten*¹¹⁶
 En hoe ic middeler tyt rusten. Ic quam aen een hooge roots an,
 Ic begaff my wederom tzee en creech een huyr als bootsman.*¹¹⁸
 Wy namen vracht in, waren mit zout geladen ende zeylden uyte Condaet*¹¹⁹
- 92 *Delfsche miraeckel*: verhaspeling van het orakel in Delphi, zie hfdst. IV en V.2; *driaeckel*: driepoot waar de priesteres in Delphi op zat, maar ook: tegengif, zie hfdst. V.2
 94 *Appellis*: verhaspeling van Apollo
 97 *zal dragen*: kan gedragen
 98 *tjanckers*: schreeuwlelijken
 102 *Hoe contrary valt gy my*: hoe nadelig pak je voor me uit
 107 *prooft*: proeft
 110 *Ic en geloof niet*: ik geloof niet anders
 112 *voor putger*: als scheepsjongen; *stoet aen de strandt*: stond op het strand, dus: strandde
 113 *wrac*: stuk wrakhout
 114 *om peys*: aan denk
 115 *Midineys*: ?
 116 *elc mach dencken mit wat lusten*: iedereen kan bedenken met hoeveel genoeg
 118 *creech een huyr als bootsman*: kreeg een betrekking als matroos
 119 *Condaet*: kuststreek in Andalusië

- Roupt de schimman,* die dier tyden zyn poose te roer staet.*¹²¹
 ‘Schipper, voort, hier is onraet! Myn dunct tship begint te zincken!’
 Daer wy alle gelyc aen tpompen, wy grouden voor verdrincken.
 Ten baeten niet, tship zonc meer en meer. Wy tboot* over tboot¹²⁴
 125 En mit gemeender handt* daer in. Tship zonc rechte voort.*¹²⁵
 Wy quamen omtrent Poort a Poort.* Daer zyn wy gevangen¹²⁶
 Van tvolc van de Lantaet,* die wouwen ons an de bouchspriet hangen,¹²⁷
 Daer naer en hadden wy geen groot verlangen. Wy werden los mit een degelic rantsoen.*¹²⁸
 Mit teerste schip dat ic vont weer schein - twelc de maets doen loen* -¹²⁹
 130 Bevracht mit westersche goen; ic, cranc geweest zynde, noch nau genesen.
 Mer zulcken avontuyr als wy hadden, zoude een yegelic wel voor vresen!

Bouwen

- Wat schelmscher, logenachtiger bouf mach onse coster wesen!
 Hadde ic gedocht, dat dien ouden rang* zo conde liegen!¹³³
 Zo pleechmen de luy opten eersten april te bedriegen.
 135 Ic meynde, ic zou tot Delff als van outs eenigen troost vinnen,
 Mer ic const daer weynich ander volc dan zeer benoost* vinnen,¹³⁶
 Men zou eer troost aen St. Joost* vinnen, dat conde ic wel mercken.¹³⁷
 +Ten gebracker n[ochtans] aen de ketels niet. Of Apellus by gebreck van clercken
 Daer niet meer en wilt wercken, dat leytmen in myn bol.*¹³⁹
 140 Bat,* daer staen zo veel grote ketels ledich en hol,¹⁴⁰
 Kwou ons coster waer op col,* dat hy herwerts stuyrde myn hopen.¹⁴¹
 Daer is tgelooft al uyt,* de pastoor es wech geloopt,¹⁴²
 Apellus mont en staet niet meer open, hy kan niet meer spreekken.
 Daer vond' ic een diel volx* die van haer leytster waren gewecken,¹⁴⁴
 145 Mer ic sach haer de oogen leecken,* niemant en heeftet hem beloof,*¹⁴⁵
 Daerom hebbense den godt Apellus van zyn keteleer berooft.
 Nu willen zy voor haer hoofd,* als een aertsen god, houwen¹⁴⁷
 Een heylich veerman.

[fol. A 2]

Steven

Wel is dat niet Bouwen Aertsvelt? Nu houde ic my voor zot! Bouwen!
 Zegt lieve vrient, hoe zyt gy hier doch dus deerlicken an?*

- 121 *schimman*: tweede bootsman; *zyn poose te roer staet*: zijn beurt aan het roer had
 124 *tboot*: de reddingssloep
 125 *mit gemeender handt*: met z'n allen; *rechte voort*: onmiddellijk
 126 *Poort a Poort*: Porto
 127 *de Lantaet*: bijnaam van Don Martin de Padilla, Spaans zeeofficier, bekend om zijn wreedheid
 128 *degelic rantsoen*: aanzienlijk losgeld
 129 *doen loen*: toen laadden
 133 *dien ouden rang*: die ouwe schurk
 136 *benoost*: berooid
 137 *aen St. Joost*: bij de duivel
 139 *dat leytmen in myn bol*: dat speelt door mijn hoofd
 140 *Bat*: bah
 141 *ons coster waer op col*: dat onze koster op een bezemsteel zat, m.a.w. zou opvliegen
 142 *al uyt*: volkomen weg
 144 *een diel volx*: een groep mensen
 145 *leecken*: druipen; *niemant en heeftet hem beloof*: niemand heeft zich erover verheugd
 147 *voor haer hoofd*: als hun leidsman
 149 *hoe zyt gy hier doch dus deerlicken an*: hoe kom jij in zo'n miserabele toestand

Bouwen

- 150 Hoe hebbe ic het hier? My dunct, goe vrient, dat ic u ooc kan!
 Tes Steven Golvervliet, de goede man. Hoe zydy doch dus pover?
 Naer tuytwysen van* u cleeren en hebdy ooc niet veel tover,*¹⁵²
 Als ic, die heb noch gras noch lover.* Ic hebbe u in beter staet gesien!¹⁵³
 Van waer is de comst, waer wildy heen? Willet my bedien!
 155 Ic en hebbe u in maenden tien gesproocken noch vernomen.

Steven

- Lieve Bouwen, van waer dat ic lest ben gecomen,
 Dat en zout gy niet droomen in zeven jaren.
 Ic hebbe rontsom de heele werelt gevaren
 Mit capiteyn Draec,* daer van heb gy denc ic wel wel horen zeggen,¹⁵⁹
 160 En tgeen ic daer mede gewonnen hadde ging ic aen een schiepgeen leggen.*¹⁶⁰
 Ic wasser zelfs schipper op en ic werde bevracht
 Opte Ver en de Boc.*

Bouwen

Op de Ver ende de Boc?* By gans macht,*¹⁶²
 Wat is dat voor goet?

Steven

- Mer dat is een haven een stuc deur de lyny* in Bresilien.¹⁶³
 Men zeylt daer veelyts van Spaengien, uyt de haven van Sivyngen,*¹⁶⁴
 165 En wert nu by onse Nederlanders mede besocht.
 Daer hadde ic de Nederlantsche waren, my ingegeven,* gebrocht¹⁶⁶
 En ten duyrsten vercocht. Ic was weder geladen
 Mit zulcke waren diemen daer vint, gy en zoutet niet raden.
 Ofgesteecken zeylde ic by twintich graden op dees zyde den equinoctiael*¹⁶⁹
 170 Mit goet geluc. Daer vondic een zeerover, spreekend een onduytsche tael;
 Myn yst, dat ix verhael.* De wint wast noort west ten noort;¹⁷¹
 Hy hout op myn aen, geeft vier, ic stel myn teweer, hy souctte* clampen aen boort.¹⁷²
 +Ic was boven wint,* schiet hem mit een goteling* in de zy,¹⁷³
 Dat hy een groot lec creech. Hy begon te zincken; wy en bleven niet by,
 175 Mer ontseylden hem bly ende calfaterden onse gaten.
 Wy haddender twee van onse cnaphandichste maetrosen gelaten

+[fol. AB 1]

- 152 *Naer tuytwysen van:* te oordelen naar; *tover:* te over
 153 *noch gras noch lover:* dus: helemaal niets
 159 *capiteyn Draec:* Sir Francis Drake (1545-1596), Engels zeevaarder en vlootadmiraal, voer in 1577-1580 om de wereld
 160 *aen een schiepgeen leggen:* aan een schip besteden
 162 *Ver en de Boc:* Pernambuco, het huidige Recife in Brazilië; *de Ver ende de Boc:* een *ver* kan (jonge) stier betekenen, de boer verstaat de naam dus mogelijk als 'de stier en de bok'; *by gans macht:* allemachtig
 163 *deur de lyny:* onder de evenaar
 164 *Sivyngen:* Sevilla
 166 *ingegeven:* als lading meegegeven
 169 *den equinoctiael:* de evenaar
 171 *Myn yst, dat ix verhael:* ik griezel als ik het vertel
 172 *souctte:* probeert te
 173 *Ic was boven wint:* ik voer bovenwinds, aan de windzijde; *goteling:* scheepskanon

En ic was doer myn slincker arm geschoten mit een mosquet.*¹⁷⁷
 Een ander hing zyn been by, twelc wy hebben ofgeset,
 Wy hilpen hem te bet* ende deen tbest by hem, dat wy mochten.¹⁷⁹
 180 Wy zeylden vast voorts mit hoop en zorch, mer als wyder minst op dochten,*¹⁸⁰
 De ongelucken ons besochten om gans te versmoren,*¹⁸¹
 Want, comende omtrent Engelandts Ende,* hadden wy de wint verloren¹⁸²
 En zien van voren twee oorlochschepen comen aen strycken.*¹⁸³
 Wy alle de zeylen op, voorde wint of!* Meenende hen te ontwycken,¹⁸⁴
 185 Heeft ons ons voornemen grotelix gefeylt,
 Want de schelmsche oorlochschepen veel beter dan wy waren beseylt.
 Zy achterhaelden ons. Bycomende, zo warent Engelschen, onse vrienden;
 Zy en deen ons geen quaet anders, dan zy ons alles ontlinden,
 Twelc zy zeyden in heur schepen grotelix te hebben van noot.
 190 Dat was voor 't 1^e alle onse wyn, provande,* cruyt en loot,¹⁹⁰
 Mit een half last* broot en tgeschut. De rest lietense ons houwen,¹⁹¹
 Trouwen, mit ons lyf.* Nu moochdy by u zelve dencken, Bouwen,¹⁹²
 In wat groote benouwen wy zeylden voorts mit drouven moe
 Op Goods genae.

Bouwen

Steven, dat lienen, naer ic de zaec bevroe,*¹⁹⁴
 195 Ging al reelickgens* toe!¹⁹⁵

Steven

Neen, neen, dat ging al genadich,
 Die natie es tot ons Neerlanders zeer goetdadich:
 Te minder peryckel hadden wy* dat ons schip zou stoten,*¹⁹⁷
 Tworde wel gelicht. Tgeschieden om beter willen, op dat wy overal mochten vloten.*¹⁹⁸
 Mer Bouwen, hoort nu voort. Wy zeylden van daer tusschen de Hoofden:*¹⁹⁹
 200 Daer vielen wy in handen van luy, die in geen god en geloofden
 En die ons niet en beroofden.

Bouwen

Wat volc wast?

Steven

'k En sach in u boogaert noyt zulcke entten.

- 177 *mosquet*: geweer
 179 *te bet*: zoveel te meer
 180 *op dochten*: op bedacht waren
 181 *om gans te versmoren*: om ons volledig teniet te doen
 182 *Engelandts Ende*: Land's End
 183 *aen strycken*: aanzetten
 184 *voorde wint of*: met de wind mee
 190 *provande*: levensmiddelen
 191 *een half last*: duizend kilo
 192 *Trouwen, mit ons lyf*: trouwens, plus ons leven
 194 *bevroe*: begrijp
 195 *al reelickgens*: nogal redelijk
 197 *peryckel hadden wy*: gevaar liepen wij; *stoten*: vastlopen
 198 *vloten*: drijven
 199 *de Hoofden*: de landspitsen aan weerszijden van het Kanaal

Ze quamen van Duynkercken en men nomtse Malcontenten.*²⁰²
Overgegeever* bouwen en hebt gy van u leven niet gesien.²⁰³

Bouwen

Nochtans en beroofdense niet, zeggy?

Steven

Tis wat anders dat ic mien:

- 205 Die namen ons al tsamen gevangen en hielden schip en goet voor prys.
Haddense ons slechts berooft, bengy de zaec nu wys,*²⁰⁶
Zo zoudense ons ten minsten wat hebben gelaten.
+Men brocht ons te Duynkercken en worp ons in zo leelycke gaten.*²⁰⁸
Daer leggende, gebeurdet dat ic droomde op eender nacht,
210 Hoe dat ic in myn schip aen het roer stom, hebbende de wacht.
De maen scheen zeer claer. Doen viel myn ooch
Op Leyden.* Om te gissen waer ic was, zo gryp ic myn booch,*²¹²
Daer naer schietende, vinde ic hem hooch op 44 graet.
'Nu zyn wy op de hoochde van Cabo de Veynster',* sprac myn maet.²¹⁴
215 Hier en tusschen hoorde ic een stemme, die tot myn zeyden:
'Wilt gy vertroost zyn? Hout recht aen op Leyden,
Daer vint gy den mensch, die u zal geven troost
En onderwysinge, dat van alle tgeen gy verloost*²¹⁸
De schade niet en zult achten, mer zultse lijden gaeren.'
220 Ic word wacker, verblyde my in myn droom ende zocht tverclaren.*²²⁰
Ic gingt vast in myn hart bewaren. Ic begonst tebreecken
Zo lang, dat ic los werde. Ic bin wech gestreecken*²²²
En haer handen ontweecken* en zulx herwärts gecomen.²²³

[fol. AB 2]

Bouwen

- En hebby vanden troost van Appollus te Delff niet vernomen?
225 Ic, myn goeden quyt zynde deur tegenspoet,
Was van onse coster daer gewesen om te crygen boet,*²²⁶
Mer ic, arm bloet,* daer comende, vont het gelogen.²²⁷
Men zeyde my, dat de boetgevende man over lang was vertogen,*²²⁸
Dus most ic myn verder pogen.* Ten wasser ten besten niet gestelt.²²⁹

- 202 *Malcontenten*: katholieke troepen, zie hfdst. IV.2
203 *Overgegeever*: gemenere
206 *bengy de zaec nu wys*: snap je de zaak nu
208 *worp ons in zo leelycke gaten*: gooide ons in vreselijke kerkers
212 *Leyden*: de leid-ster, poolster, maar ook Leiden; *booch*: gradenboog, sextant
214 *Cabo de Veynster*: Kaap Finisterre
218 *verloost*: verloor
220 *tverclaren*: de diepere betekenis
222 *wech gestreecken*: ontsnapt
223 *haer handen ontweecken*: uit hun handen ontglipt
226 *boet*: genoegdoening
227 *arm bloet*: arme sukkel
228 *over lang was vertogen*: lang geleden was vertrokken
229 *myn verder pogen*: mij elders begeben

Steven

- 230 Ba, ju* coster, loof ic, heytet voor een boesel* vertelt.²³⁰
 Ic hebber trouwen me geweest,* mer most buyten om passeren,²³¹
 Waeromme en weet ic niet, ic denc datse aen myn cleren
 Wel zagen datter om wat te verteren by my niet en zat.
 Daerom achte icket beter, dat wy wandelen ons pat
 235 En zoucken een ander stadt. Ic gisse, tsal wesen Leyden,
 Daer ons de Heer een vertrooster in ons schaden zal bereyden*²³⁶
 En doer zyn heyligen Engel geleyden.

Bouwen

- Te Leyden, gans macht,* dat zeydense te Delff mee.²³⁷
 ‘Loopt, loopt’, zeydense, ‘pact u naer de naeste stee,*²³⁸
 Daer staet u troost geree. Apollus woont daer by de clercken.*²³⁹
 240 Hy es van hier verhuyst, hy wil hier niet meer wercken.
 Zoumen hier op ju scha mercken?* Tmach hier als gras en lover klicken,*²⁴¹
 Ten comt hier op geen schepen toe,* tzyn hier al veel grover sticken,*²⁴²
 Aen de welc gaet pover bicken’.* Dit es dat zy tmyner schandt spraecken.²⁴³
 Hoe naer zoude ic* te Leyden wel op een ancker te landt raecken?²⁴⁴

*Binnen***Derde uytcomen**

+

+[fol. BC 1]

Calleken

- 245 Ba, God wouts,* ic zal ommer eens beginne²⁴⁵
 Myn keten gaernken* mitter wiele te spinne²⁴⁶
 Om myn cosken te winne - men moeder zeer omtrent wesene* -²⁴⁷
 Op dat mynen saey trapier* weder mach content wesene.²⁴⁸
 Wa, zalt nemmer mee ent wesene* van dit wiel dus te draeyene?²⁴⁹
- 230 *ju*: jouw; *voor een boesel*: als leugenpraatje
 231 *Ic hebber trouwen me geweest*: ik ben er trouwens ook geweest
 236 *bereyden*: verzorgen
 237 *gans macht*: allemachtig
 238 *pact u naer de naeste stee*: maak dat je wegkomt naar de eerstvolgende stad
 239 *clercken*: geleerden
 241 *op ju scha mercken*: acht slaan op jouw schade; *als gras en lover klicken*: als gras en loof rinkelen, dus: niet. Men heeft kennelijk zelfs geen kleingeld, verg. vs. 153
 242 *Ten comt hier op geen schepen toe*: toespeling op de opening van de Leidse universiteit, waarbij Apollo over het Rapenburg voer; *tzyn hier al veel grover sticken*: hier zijn minder verfijnde toestanden
 243 *Aen de welc gaet pover bicken*: waarmee je je maar schamel kunt voeden
 244 *Hoe naer zoude ic*: zou ik soms
 245 *Ba, God wouts*: welnu, godbetert
 246 *keten gaernken*: kettinggaren
 247 *zeer omtrent wesene*: bovenop zitten
 248 *saey trapier*: saaidrapenier, textielwerkgever
 249 *zalt nemmer mee ent wesene*: zal er nooit een eind komen

250 Ic zoude gewis viel liever mit een fiel* te naeyene²⁵⁰
En hem daer vooren mit een hiel tepaeyene,* dat waer myn coste!²⁵¹

250 *mit een fiel:* met een draad, maar ook: met een kerel

251 *En hem daer vooren mit een hiel tepaeyene:* en de drapenier daarvoor een schop te geven

- Waer hier yewers een fraeyert* die my van twiel verlost²⁵²
 En ic hem dienen moste als een eerbare vrouwe,
 Ba, ic ging mit hem strac* ter kercken om hem te trouwe.²⁵⁴
 255 Alleen myn winnen* valt my te nouwe* en zeer zeur.*²⁵⁵
 Ic drinc gaern een potteken, dan com ic te cort aen de heur
 Van myn slaepstede, des ic treur* wel aldermeest.²⁵⁷
 tJan,* tes hier beter dan in Schotlant, daer heb ic mede geweest,²⁵⁸
 Mer ic hadde voor teest* drie maenden gewoont in gods legere,*²⁵⁹
 260 Met myn gespeele,* die voorde* my mede, ic wasser niet tegere; *²⁶⁰
 Nu bem* ic tlopene en dravene een vervlouckere.²⁶¹
 Ba, tJan, myn keursken,* lyveken* en hoeyken staeter voor in de wouckere.*²⁶²
 Om weer winnen bem ic een zouckere, ic werd noch zo ryc als den coninc van Spaenge!
 Ic wilder een liedeken gaen voer zyne,* ba, wynewaenge,*²⁶⁴
 265 Veel betreurt te wesen es mer calaenge.*²⁶⁵

Steven

Och, lieve Bouwen Aertvelt, wat een zwaren noot
 Heeft een eerlic man, die zyn herte noch es groot,*²⁶⁷
 Begaeft mit natuerlic verstant, die onder zyn minder moet buygen!

Bouwen

- Daer en behouftmen geen vreemde over te halen,* wy twee zullens wel getuygen.²⁶⁹
 270 Want in den eersten, als ons de fortuyn wel dienden,
 Wat vonden wy al maechschap,* kennisse en vrienden,²⁷¹
 Dien wy, zo wer by quamen, gans zoude wesen ontkent.*²⁷²
 Mer pacientie,* wy comen hier Leyden omtrent,²⁷³
 Daer hebbe ic een neeff, mer ic en weet niet waer hy nu mach woonen.
 275 Ic denc als hy my al saech, dat hy my niet en zou willen koonen.*²⁷⁵
 God almachtich mach ons aen de vertrooster helpen,
 Die, ons mit reden overwinnende,* ons clagen zal stelpen.²⁷⁷
 God zy gelooft, wy zyn hier aen de poort gecomen.

- 252 *yewers een fraeyert*: ergens een knappe vent
 254 *strac*: meteen
 255 *winnen*: kost te winnen; *valt my te nouwe*: is mij te karig; *zeur*: zuur
 257 *des ic treur*: daarover treur ik
 258 *tJan*: bij St. Jan
 259 *voor teest*: eerst; *gods legere*: misschien: de open lucht?
 260 *gespeele*: vriendin; *voorde*: voerde; *tegere*: tegen
 261 *bem*: ben
 262 *keursken*: rok; *lyveken*: jakje; *in de wouckere*: bij de lommerd
 264 *gaen voer zyne*: over gaan zingen; *wynewaenge*: mogelijk een refereinwoord uit het spinlied
 265 *calaenge*: een kweiling
 267 *die zyn herte noch es groot*: die nog eigenwaarde heeft
 269 *over te halen*: bij te halen
 271 *maechschap*: familie
 272 *Dien wy, zo wer by quamen, gans zoude wesen ontkent*: aan wie we, als we er nu aankwamen, totaal onbekend zouden zijn
 273 *pacientie*: geduld
 275 *koonen*: kennen
 277 *mit reden overwinnende*: op verstandige wijze overtuigend

Steven

- Bouwen, wy moeten naer de goeman vragen, mit vragen comt men te Romen.*²⁷⁹
 280 Hier zit een vROUTgen en spint. Zoude ons die niet connen wysen
 De goe man die wy zoucken? Twaer ons een verjolysen.*²⁸¹
 Goeden dach, vROUTgen!

Bouwen

Goen dach, goen dach!

+

+[fol. BC 2]

Calleken

Danc eb, myn eeren.*²⁸²
 Zegt goei mannen, wat es u begeren?

Steven

- VROUTgen, wy zyn twee bedorven luyden,* die geleden hebben zo grote schaden,²⁸⁴
 285 Dat het onmogelic es te zeggen en zyn daerom beladen
 Mit cruys, lyden, zwaricheyt, benautheyt, bangicheyt zo menichvuldich,
 Dat wy alle bey zyn teynden raet, becans onverduldich.*²⁸⁷
 Nu zyn wy hier te Leyden deur goei vrienden gewesen,
 Dat hier een man es, die ons van onse ziecten can en zal genesen
 290 En ons zo mit levendige redenen* zal connen zetten te neer,*²⁹⁰
 Dat wy onse scha gaern zullen lyden, jae zo zeer,
 Dat wy nau zouden willen hebben weer, tgeen wy ons beclagen te hebben verloren.

Calleken

- Ba, vreemder zaecke en quam my, goei mannen, noyt tevoren.*²⁹³
 Wat zydy, twee dooren* of alle beyde versuft?²⁹⁴
 295 Ba, ic wane gy zouct my te paeyen mit een cluft.*²⁹⁵
 Way!* Om gaerne schaey te lydene, zulcke liens zuldy hier niet vinnen.²⁹⁶
 Ba, tvolxken es hier al te zeer genegen om te winnen.
 Dat* de schade hier quame in goudelaecken gecleet,²⁹⁸
 Ba, niemant en lietse over zynen dorper,* dat is dat ic weet.²⁹⁹
 300 En ziedy niet, ic zit hier vast* en win gaern om dees spille.³⁰⁰
 Tes hier al win, win, zolang ic twiel niet en houde stille,
 De schadelyders zouct in tSchuddebeuseken* en ander tavaernen.*³⁰²

- 279 *comt men te Romen*: komt men overal terecht
 281 *Twaer ons een verjolysen*: het zou ons vrolijk stemmen
 282 *Danc eb, myn eeren*: Heb dank, mijn heren (met Vlaamse weglating van de *h*)
 284 *bedorven luyden*: gebrekkige lieden
 287 *becans onverduldich*: bijna opstandig
 290 *levendige redenen*: krachtige bewoordingen; *zetten te neer*: kalmeren
 293 *tevoren*: voor ogen
 294 *dooren*: zotten
 295 *te paeyen mit een cluft*: in het ootje te nemen met een grap
 296 *Way*: pfff!
 298 *Dat*: als
 299 *dorper*: drempel
 300 *vast*: voortdurend
 302 *tSchuddebeuseken*: het Schuddebeursje; *tavaernen*: herbergen

Bouwen

Mit oorlof* vroungen, ic zoude u ooc yet vragen gaerne.³⁰³
 Hebdy van den god Apollus hier niet horen spreecken,
 305 Die corts* van Delf herwaerts zoude zyn gewecken?³⁰⁵

Calleken

Ba, dit zyn vreemde treecken.* Zy zyn zeecker berooft³⁰⁶
 Van zinnen. Ba, ic dinc de werver draeyjt in haer hoofd.*³⁰⁷
 Ba, neen ic, vrienden, ic en weetter niemedallen van.

Steven

Mer tsou weesen een geleert, degelic, statich man,
 310 Die al de benaude liens zou connen raeyen*³¹⁰
 En hen vertroostende, zo ter neer te zetten* ende te paeyen,³¹¹
 Datse op geen geleden schaeyen verder en achten, daer af treckende al haer hoop.*³¹²

Bouwen

Daer valt myn in, vrouwtgen, onse coster hieten hem een *gevylsde soop*.*³¹³

Calleken

Een gevylde soop? By gans macht, nu weet ic u raet.
 315 Men can tclouwen* wel becomen als men hiet* een draet.³¹⁵
 Hier bachten de sloterare,* die altyts crast en drylt*³¹⁶
 En mit zyn raspen en vylen zyn werc zo constelicken vylt,
 Daer woont een man, die hiet Commer Crimpraet,
 Tot allemans dienst bereyt, hoe wel hij tot elx schimp staet.*³¹⁹
 320 Dees can al de benaude liens haer commer* stelpen.³²⁰
 Vraecht naer die man.

Steven

Soude die ons wel helpen?

Calleken

Ic waen wel,* jae.³²²

+

+[fol. CD 1]

Bouwen

Waer zouden wy hem vinnen?

- 303 *oorlof*: permissie
 305 *corts*: kort geleden
 306 *treecken*: kuren
 307 *de werver draeyjt in haer hoofd*: de wartel of spinschijf draait in hun hoofd, ze zijn malende
 310 *raeyen*: raadgeven
 311 *ter neer te zetten* te kalmeren
 312 *daer af treckende al haer hoop*: al hun hoop daaraan ontleend
 313 *gevylsde soop*: verhaspeling van filosoof
 315 *tclouwen*: het kluwen; *hiet*: heeft
 316 *bachten de sloterare*: achter de slotenmaker; *crast en drylt*: schuurt en boort
 319 *tot elx schimp staet*: door iedereen beschimpt wordt
 320 *haer commer*: hun leed
 322 *Ic waen wel*: ik denk het wel

Calleken

Ontbeyt,* laet ic eest* deesen draet op de spille winnen.³²³

Hoort, goe liens, hals* gy de vyfde straete zyt gepasseert,³²⁴

325 Slaet de lincker hant om van de strate die gy dan entweert.

De man die gy begeert, woont by tmidden der straten,

Theet hier doch een stege. Dees comt zo veel liens te baten,*³²⁷

Hy en zal u ooc niet verlaten, dat ben ic gewis.*³²⁸

Steven

Hoe raecken wy der by?

Bouwen

Laet ons gaen geris,*³²⁹

330 Wy zullender wel comen met vragen, zo ic meen.

Calleken

Jae gewis, de quaey penning* en es zo niet bekend van elc een*³³¹

Als hy. Geen kint zo cleen, of ten sal hem u wysen.

Steven

Hoe hyten* segdy?³³³

Calleken

Commer Crimpraet.

Bouwen

Dien naem maect my een afgrysen,*

Tes ducht* ic den man niet. Wy mogen hem soucken ten lesten,*³³⁴

335 Mer hoort, vroutgen.

Calleken

Wat begeerdy?

Bouwen

Wy geven een pot biers ten besten,*³³⁵

Wildy ons by den scha trooster Commer Crimpraet geleyden.

Calleken

Ba, jae ic, in trouwen.* Vertuct* wat mit u beyden,³³⁷

323 *Ontbeyt*: wacht; *eest*: eerst

324 *hals*: als (met Vlaamse, hypercorrecte *h*)

327 *te baten*: te hulp

328 *ben ic gewis*: weet ik zeker

329 *geris*: snel

331 *de quaey penning*: het valse geld

en es zo niet bekend van elc een als hy: is niet bij iedereen zó bekend

333 *hyten*: heet hij; *maect my een afgrysen*: wekt mijn afgrijzen

334 *ducht*: vrees; *ten lesten*: tenslotte

335 *geven een pot biers ten besten*: stellen een pot bier beschikbaar

337 *in trouwen*: op mijn woord; *Vertuct*: wacht

Ic zal myn gespeelens lyveken* aen doen,³³⁸
 Mit ons vrouwen voorschoot.*³³⁹

Steven

Wat dunct u, Bouwen, wat is u vermoen?*

340 Zouden wy tship stuyren in de rechte haven
 En eens verlost zyn van dit moeylic draven?

Bouwen

Ic ducht neen, mer myn hoop zeyt: tsel beter lucken.

Steven

Gaen wy hier wat zitten, de wyl wy wat moeten vertucken?
 Myn beenen voor zeecker zyn almoet van gaen.*³⁴⁴

Bouwen

345 Neen, ic en ben noch niet moe, ic mach noch wel staen.
 Nu, tes gedaen, daer comt tvroutgen en es al gepareert.*³⁴⁵

Calleken

Nu wel aen, goe vrunden, ic com hier om volgende hu begeert
 Hu totden troostere om u schade gaern telyden te leyden.

+

⁺[fol. CD 2]

Dignum Lichtewint

Wel mannen, hoe stady hier dus bedruet onder u beyden?
 350 Esser quade tydinge? Myn dunct, gy zyt betreurt,
 Esser yewers* weder een ongeluc gebeurt?³⁵¹
 Deelet ons mede, wilt voor vrienden geen broot sluyten.*³⁵²

Steven

Jae, lieve vrient, zouden wy u onse noot uyten,
 De dach zoude te cort vallen* om zulx te vertellen.³⁵⁴
 355 De quade ongelucken ons tween zo dapperlicker* quellen,³⁵⁵
 Dat wy, bycans ter hellen gesoncken, ons leven vervloucken.
 Daer om comen wy hier te Leyden vertroostinge zoucken
 In ons geleden schaden aen een degelic* heer.³⁵⁸
 En dit meysgen zalder ons aen helpen, zulx was ons begeer,*³⁵⁹
 360 Zy zeyt, dat zy wel weet waer hy es woonachtich.

- 338 *myn gespeelens lyveken*: het jakje van mijn vriendin
 339 *ons vrouwen voorschoot*: het schort van onze (huis?)bazin; *vermoen*: vermoeden
 344 *almoet van gaen*: al moe van het lopen
 345 *gepareert*: opgetooid
 351 *yewers*: ergens
 352 *wilt voor vrienden geen broot sluyten*: bewaar voor vrienden geen geheimen
 354 *vallen*: zijn
 355 *dapperlicker*: zeer
 358 *degelic*: rechtschapen
 359 *zulx was ons begeer*: dat was ons verzoek

Calleken

Dat is warachtich.

Dignum

- Hola, die man behouf ic zelfs* best! Ic mach mit recht wesen clachtich³⁶¹
 Over alle de schaden, die ic tot noch toe hebbe geleden
 Mits tverlies van alle myn processen, daer ic in was getreden
 Zeer wel beraden. Elc zeyde my, ic hadde een goet fundament,*³⁶⁴
 365 Want ic was erfgenaem geïnstitueert* by een testament,³⁶⁵
 Gemaect deur Twistongst, de vermaerde notarys.
 Twas institutie mit een fidei commis* ende substitutie pupillarys,*³⁶⁷
 Mit de clause codicillarys* in fine wel geclausuleert.*³⁶⁸
 Twas geprojecteert* van 3 advocaten, alderbest gepractiseert*³⁶⁹
 370 En te Dolen* gepromoveert. Ic won de recredentie,*³⁷⁰
 Ic was in possessie,* mer byde eerste sententie*³⁷¹
 Werde ic tot myn intentie verclaert ongefondeert.*³⁷²
 Terstont daer op mit 3 practisyns geconsuleert;.*³⁷³
 Die rieden: ‘Appelleert,* of gy blyf u eygen zaecken een verpletter,*³⁷⁴
 375 Het testament es zo wel gecoucheert:* daer en manqueert niet een letter’.³⁷⁵
 Mit dien raet liep ic schetter* voor dou voor daech³⁷⁶
 Niet meer dan zes malen ter weecken naer Den Haech,
 Presenteerde request,* creech mandement,* deed myn pertie adjourneren*³⁷⁸
 Deur een gezworen exploicteur.* Hy annexeert zyn relateren*³⁷⁹
 380 Aen tvenu-en-court,* ic passeer in de griffie procuratie.*³⁸⁰
 Mit een dicken arpenning* recommandeer ic my in de goede gratie*³⁸¹
 Van advocaet en procureur.* De zaecke wert geplaydoyeert*³⁸²
- 361 *zelfs*: zelf
 364 *een goet fundament*: een sterke rechtsgrond
 365 *erfgenaem geïnstitueert*: aangewezen als erfgenaam
 367 *institutie mit een fidei commis*: erfstelling over de hand; *substitutie pupillarys*: aanwijzing van een tweede erfgenaam, die de aangewezen erfgenaam (meestal een kind) moet vervangen bij vooroverlijden
 368 *clause codicillarys*: bijvoegsel van een volkomen uiterste wil; *in fine wel geclausuleert*: als slotclause toegevoegd
 369 *geprojecteert*: ontworpen; *alderbest gepractiseert*: zeer ervaren in de rechtspraktijk
 370 *Dolen*: Dôle, iniversiteitsstad in de Franche-Comté; *won de recredentie*: kreeg een voorlopige toewijzing
 371 *in possessie*: in het bezit ervan; *sententie*: vonnis
 372 *tot myn intentie verclaert ongefondeert*: werd mijn eis ongegrond verklaard
 373 *mit [...] practisyns geconsuleert*: advocaten geraadpleegd
 374 *Appelleert*: ga in hoger beroep; *verpletter*: vernietiger
 375 *gecoucheert*: op schrift gesteld
 376 *schetter*: toespeling op Hans Schetter, zie hfdst. IV.3
 378 *Presenteerde request*: diende een verzoekschrift in; *mandement*: bevelschrift; *myn pertie adjourneren*: mijn tegenpartij dagvaarden
 379 *gezworen exploicteur*: beëdigd deurwaarder; *annexeert zyn relateren*: hecht zijn verslag
 380 *tvenu-en-court*: de dagvaarding; *ic passeer in de griffie procuratie*: ik laat in de griffie een volmacht bekrachtigen
 381 *arpenning*: voorschot, provisie; *recommandeer ic my in de goede gratie*: bevel ik mijzelf aan in de gunst
 382 *procureur*: gevolmachtigde, procesvertegenwoordiger; *geplaydoyeert*: bepleit

En wy zyn in feycten contrarie geappoincteert.*³⁸³

Tproces wert geadvancheert,* wy comen tot den enquesten,*³⁸⁴

385 Myn heer de commissarys mit zyn adjoinct* comt ten lesten,³⁸⁵

383 *zyn in feycten contrarie geappoincteert*: moesten onze tegenstrijdige verklaringen bewijzen

384 *geadvancheert*: voortgezet; *enquesten*: getuigenverklaringen

385 *commissarys mit zyn adjoinct*: rechter-commissaris van het Hof met zijn adjunct, belast met de verhoren en het onderzoek

Men dient van reprochen ende salvatiën* in tlesten.³⁸⁶
 Eyntelicken, de zaecken en zacken* ten vollen gefurneert,*³⁸⁷
 Wert by den Hove diffinitivelicken gesententieert:*³⁸⁸
 Qualic en tonrecht geappelleert,* ba, dat was noch geen scheele,*³⁸⁹
 390 Tvonnisse in questie* als 'wel gewesen' geapprobeert,*³⁹⁰
 Den appellant* in de costen gecondemneert* ende in de boeten van den follen appele.*³⁹¹

+

+[fol. DE 1]

Calleken

Ba, vrient, wat tael es datte? Daer van en verstaet ic my niet vele!
 Spreect men die mitter kele of mitter naesen?*393

Dignum

395 Wat begint die sottie hier te raesen?*394
 Tzyn goede Nederduytsche tarmen.

Bouwen

Die in zulcken landt raect, die moet God erbarmen.*³⁹⁶
 Ic hadder eertyts me wat verstant of,* mer ten gaet my niet recht voortan.*³⁹⁷

Steven

Mer vrient, van al dat gy daer zegt, daer en verstaet ic niet een woort van.

Dignum

400 Hebdy zulx noyt gehoort dan? Zo moochdy zyn te gerustiger.*³⁹⁹
 Mer ic en lietet daer niet by, ic was noch telustiger
 Tot myn pleyt en appelleerder* eerst aen den Hogen Raet.⁴⁰¹
 Daer verloor ict ooc mit costen en al, tes ongelogen, maet.
 Ic condet u strac* hier wel vertogen,* tquaet, mer hoe ic voer*⁴⁰³
 In de revisie,* esset best, dat ic myn mont en tonge snoer.⁴⁰⁴
 405 Als ic de waerheyt zoude zeggen: ic voer riet een haer beter.
 Dit maectmen zo dul* dat ic behouf gesloten te zyn aen een veter,*⁴⁰⁶
 Op dat ic myn zelfs niet aen en doe eenich quaet.

- 386 *dient van reprochen ende salvatiën*: dient de argumentaties in die de getuigen wraken resp. ondersteunen
 387 *zacken*: linnen zakken met de processtukken; *gefurneert*: ingediend
 388 *diffinitivelicken gesententieert*: definitief vonnis geweest
 389 *geappelleert*: in hoger beroep gegaan; *dat was noch geen scheele*: dat deed er nog niet toe
 390 *Tvonnisse in questie*: nl. het eerdere vonnis waartegen Dignum in beroep was gegaan; *als 'wel gewesen' geapprobeert*: wordt bevestigd als zijnde een juiste uitspraak
 391 *appellant*: eiser; *gecondemneert*: veroordeeld; *boete van den follen appele*: boete voor het lichtvaardig in hoger beroep gaan
 393 *naesen*: neus
 394 *raesen*: raaskallen
 396 *die moet God erbarmen*: daar moet God zich over ontfermen
 397 *me wat verstant of*: ook wat verstant van; *niet recht voortan*: niet goed af op het ogenblik
 399 *zyn te gerustiger*: zoveel te geruster zijn
 401 *appelleerder*: ging erover in hoger beroep
 403 *strac*: meteen; *vertogen*: vertellen; *hoe ic voer*: hoe het mij verging
 404 *revisie*: herziening van een proces als geen hoger beroep meer mogelijk is
 406 *dul*: dol; *aen een veter*: aan een ketting

Bouwen

Wel, voucht u dan by ons, gy staet mit ons in eenen graet;*⁴⁰⁸
 Laet ons tsamen zoucken raet om los* te zyn van treuren.⁴⁰⁹

Calleken

- 410 Waer zachmen zyn dagen diesgelyx* gebeuren,⁴¹⁰
 Van diergelicken beroyde liens te samen te vinnen!
 Ba, ic en heb anders niet dan ic daechlix can winnen
 Mit naerstich spinnen. Ic bem gerust en leef in vreden.
 Win ic twee groote,* ic derfse* besteden;⁴¹⁴
- 415 Ic gae mit myn pangel* ter marcte waert en coop dat my lost.⁴¹⁵
 Boter, kes,* eyeren, wafers van driegrotenare,* lekkere cost.⁴¹⁶
 Waer ic moy weer gedost* mit een lyveken en keursse,*⁴¹⁷
 Een hoeyken op thoofd, zo veel gelts in myn beursse,
 Dat ic des sondaechs buyten stadt mach gaen bancken.*⁴¹⁹
- 420 Ic zoude de vryaers gelach betalen, elc zoude my dancken.
 Van grote rycdommen hebbe ic een afkeringe.
 Middeler tyt stelle ic naer myn cleyne neeringe
 Gelyc myn teeringe. Comt tsamen in myn logys,
 Tes quaet nochteren dwaes zyn, hout myn advis.*⁴²⁴
- 425 Wy zullen tot Crimpraet wel raecken ten lesten;
 Sent om u pottebiers,* ic geeff myn boter ten besten.*⁴²⁶

Binnen

Vierde uytcomen

+

⁺[Fol. DE 2]

Blasius

- Wech, wech mit al dit studeren! Ic moet myn zelfs vervloucken,
 Dat ic oyt de verholen secreten* zocht te onderzoucken,⁴²⁸
 Om doer der alchemisten boucken, daer in ic practiseer,*⁴²⁹
- 430 De philosophische steen* te becomen. Zulx was myn bekeer,*⁴³⁰

- 408 *in eenen graet:* op een lijn
 409 *los:* bevrijd
 410 *zyn dagen diesgelyx:* van zijn levensdagen iets soortgelijks
 414 *groote:* halve stuiver; *derfse:* durf ze
 415 *pangel:* wrsch. hetzelfde als 'paander', mand voor etenswaar
 416 *kes:* kaas; *wafers van driegrotenare:* wafels van drie groten ofwel 7 1/2 cent
 417 *Waer ic moy weer gedost:* als ik weer mooi was uitgedost; *lyveken en keursse:* jakje en jurk
 419 *bancken:* feestvieren
 424 *hout myn advis:* let op mijn woorden
 426 *Sent om u pottebiers:* laat de pot bier halen; *geeff myn boter ten besten:* stel mijn boter ter beschikking
 428 *verholen secreten:* verborgen geheimen
 429 *daer in ic practiseer:* waar ik mij op toeleg
 430 *philosophische steen:* steen der wijzen, her middel bij uitstek om goud te maken; *myn bekeer:* mijn verlangen

Mer myn dunct, ic zoude al eer Sgravensteen* connen vinnen,⁴³¹
Of mit al myn gepof* Ste Katrynen steen* winnen⁴³²

431 *Sgravensteen*: het Gravensteen, de Liedse gevangenis

432 *gepof*: geblaas, namelijk met zijn blaasbalg; *Ste Katrynen steen*: St. Catharina Gasthuis

- En raecken binnen tcasteel van tgasthuys aen straet.*⁴³³
 Zou myn bed daer wel gemaect leggen? Ic hope jaet!*⁴³⁴
 435 Eylacen, wat raet? Sol en luna* was wel geprepareert,⁴³⁵
 Myn glasen waren zuiver en claer, myn wateren* wel gedistileert,⁴³⁶
 De wintoven* geluteert,* den oven aen gesteecken.⁴³⁷
 Ic hebse meest zelfs gewaect nu by de dertien weecken,
 De colen zelfs by geleyt, zelfs toegesien, zelfs geblasen.
 440 Myn argentum vivum* gesublimeert* in zyn glasen,⁴⁴⁰
 Flores sulphuris,* naer den aert der consten gereverbereert,*⁴⁴¹
 By tvitriool* gedaen en tsamen spacientieckelicken* gecalcidreert,*⁴⁴²
 De mixtuur was wes geprepareert* mit turbith minerael,*⁴⁴³
 Vyfmaelen gepurificeert* deur het arsenyysche regael.*⁴⁴⁴
 445 Twas nu al in den azot* getranssubstantieert,* thad zyn volcomen generaty,*⁴⁴⁵

Calleken, Bouwen, Steven, Dignum uyt

- Hem en gebrac mer een *h!** - een lichte aspiraty.*⁴⁴⁶
 Ic gryp den blaesbalch, eylacy, en geef mer een geblas:*⁴⁴⁷
 Daer bersten al myn glasen, spiritus* vliecht wech, tcorpus* loopt in de as.⁴⁴⁸
 O Torterblesse en Bleccas,* comt, ruct my van deser aerden!⁴⁴⁹
 450 Ic zach den crayen cop,* ons by den vermaerden⁴⁵⁰
 Paracelsus Theophrastus* zo hoochlicken gelaudeert,*⁴⁵¹
 Daer mede Raymondus Lullus* hem geheel conformeert,*⁴⁵²
 Dat ic ooc hadde genoteert uyt Barnard vander Marx* boucken,⁴⁵³

- 433 *aen straet*: nl. aan de Breesstraat
 434 *Ic hope jaet*: ik hoop van wel
 435 *Sol en luna*: zon en maan, symbolisch voor het hete, mannelijke en het koude, vrouwelijke element in de grondstoffen voor het alchemistisch proces
 436 *wateren*: sterke wateren, oplosmiddelen
 437 *wintoven*: oven in de open lucht; *geluteert*: met smeersel vuurvast gemaakt
 440 *argentum vivum*: kwikzilver; *gesublimeert*: door verhitting vergast en gezuiverd
 441 *Flores sulphuris*: zwavelbloem, de zuiverste zwavel; *gereverbereert*: door sterke verhitting gecalcineerd
 442 *tvitriool*: het vitriool, zwavelzuur; *spacientieckelicken*: geduldig; *gecalcidreert*: gecalcineerd, verkalkt
 443 *De mixtuur was wes geprepareert*: waarvan het mengsel was behandeld; *turbith minerael*: zeker soort kwikzout
 444 *gepurificeert*: gezuiverd; *arsenyysche regael*: zwavelarseen, auripigment
 445 *azot*: azoth is een (denkbeeldig) soort zeer zuiver kwikzilver; *getranssubstantieert*: overgegaan; *thad zyn volcomen generaty*: het had zich volmaakt ontwikkeld
 446 *Hem en gebrac mer een h!* Er was nog maar één zuchtje nodig, een *h!* om de azot in de perfecte azoth te veranderen; *aspiraty*: aanblazing
 447 *geblas*: zuchtje
 448 *spiritus*: de geest, het vluchtige deel; *tcorpus*: het 'lichaam', bedoeld is hier de vloeibare massa
 449 *Torterblesse en Bleccas*: namen van twee duivels
 450 *den crayen cop*: naam voor de 'zwarte' fase in het alchemistisch proces
 451 *Paracelsus Theophrastus*: Paracelsus, beroemde Duitse arts-alchemist (1493-1541); *gelaudeert*: aangeprezen
 452 *Raymondus Lullus*: Catalaans theoloog en wijsgeer (1232-1316); *hem geheel conformeert*: zich volkomen schikt
 453 *Barnard vander Marx*: Bernardus Trevisanus, alchemist (1406-1490)

Twelc ic gevonden hadde mit Arnoldum de Villa Nova* te doerzoucken.⁴⁵⁴
455 Somma,* ic zach de goutbergen van Peru voor myn staen blincken.⁴⁵⁵
En mit dat ic den geest* hoorde uytbersten, de gebroken glasen clincken,⁴⁵⁶
Voelde ic myn hart zincken wel drie voeten onder myn knie.

454 *Arnoldum de Villa Nova*: Arnaldus de Villanova, Spaans-joodse arts (ca. 1240-1311)
455 *Somma*: kortom
456 *geest*: nl. de spiritus, de gasvorming

- Sulcken ongeluc en gebeurde eenige* alchumisten ye,*⁴⁵⁸
 Zo naer* gecomen te zyn en dan noch te mislucken!⁴⁵⁹
 460 Altyts groude ic wel voor* tleste glas, dat het zou bersten stucken.⁴⁶⁰
 Het hadde een cleyn bladderken.* Haddet dat niet gehad,⁴⁶¹
 Ic waer tans rycker dan den coninc van Spaengien en hadde meerder schat
 Dan heel Asien oyt besat. O, hart vol rouwen,
 De benautheyt moet u mede doen splyten en spouwen! *⁴⁶⁴
 465 Des* ic myn hoeft moet clouwen.*⁴⁶⁵

Steven

Hoort gy dat wel, Bouwen?
 Wat dunct gy van die man, hoort hy me* niet in onse looc? *⁴⁶⁶

Bouwen

Die heeft tsyn* verloren in tvier of in den rooc,⁴⁶⁷
 Myn schade hebbe ic doch geleden inder aerde.

Dignum

- En myn schade, die my aldermeest bezwaerde,
 470 Die heb ic gelaten inde locht of inde wint.

+

+[fol. EF 1]

Steven

Myn schade es de deerlicste diemen vint,
 Die es altemalen veroorsaect ende gevallen in de wilde zee.

Calleken

- Wa, wat een poveren cavaelge* es hier geree! *⁴⁷³
 Dees man dient ons mee,* hy dient in ons compangie.⁴⁷⁴
 475 Hoort hier, goede vrient!

Blasius

Que vous plaist il, mamye? *⁴⁷⁵

Steven

Vrient, wy zyn mit u te lye.* Wy hebben u hooren clagen,⁴⁷⁶
 Ende als gy, zo zyn wy al tsaemen mit ongeluc geslagen,
 Ende comen hier vragen naer een wys, waerdich en geleert *gevyldde soop*,
 (Zo hiet de man, zomen ons zeyt). Wildy me* derwerts nemen u loop? *⁴⁷⁹

- 458 *en gebeurde eenige*: overkwam geen enkele; *ye*: ooit
 459 *naer*: dichtbij
 460 *groude ic wel voor*: was ik wel bang voor
 461 *bladderken*: blaasje, oneffenheid
 464 *spouwen*: klieven
 465 *Des*: daarom; *clouwen*: krabben
 466 *me*: mede, ook; *looc*: afdeling
 467 *tsyn*: her zijne
 473 *poveren cavaelge*: armoedzaaier; *es hier geree*: staat hier klaar
 474 *dient ons mee*: komt ons van pas
 475 *Que vous plaist il, mamye*: wat is er van uw dienst, mijn vriendin?
 476 *zyn mit u te lye*: zijn net als u in nood
 479 *me*: mede, ook

480 Wy deelen u den wech half en zullen u u porty vanden raet laeten genieten.

Blasius

Ten is geen ‘gevyldde soop’, een *philosooph* moet hy hieten.

Ic zouc ooc zulcken man om in myn lyden te crygen conforteringe.*⁴⁸²

Bouwen ende Dignum tsamen

Wy zoucken hem altsamen.

Commer uyt

Calleken

Volgende u begeringe,

Zo zal ic u altsamen totten goeden heer geleyden.

485 Ginder comt hy rechts* gaen, laet ons hem wat verbeyden.*⁴⁸⁵

Hoe wel te passe,* wy en zouden hem niet thuyts hebben gevonden,⁴⁸⁶

Dees reys moet op een geluckige uyr zyn begonnen.

Goeden dach, Commerbuyr!

Commer

Calle, Godt geeff u goeden dach.

Isser yet dat ic u ten besten bestellen mach?*489

490 Ic ben tot uwen dienste tallen tyden.

Bouwen

Lieve Commer Crimpraet, ju aensien doet my verblyden.*⁴⁹¹

Ic hebbe verstaen,* dat gy zyt een heylich man,⁴⁹²

Die alle bedructe luyden raet ende vertroosting geven can.

Dus comen wy aen u: hulp wy nu grotelicx* behouven.⁴⁹⁴

Commer

495 Aen myn? Vrienden, Godt moet u troosten in al u bedrouven,

Die moet u alleen helpen, ic weet u geenen raet.

Steven

Comt ons arme, ellendige menschen te baet,*⁴⁹⁷

God in den hemel zal u duysent voudich loonen.

Calleken

Toe, Commerbuyr, doet het best* en helptse voor teerst* aen 25 croonen,*⁴⁹⁹

482 *conforteringe*: vertroosting

485 *rechts*: juist; *verbeyden*: opwachten

486 *Hoe wel te passe*: precies op tijd

489 *u [...] bestellen mach*: voor je kan doen

491 *ju aensien doet my verblyden*: ik ben blij u te zien

492 *verstaen*: begrepen

494 *grotelicx*: in hoge mate

497 *te baet*: te hulp

499 *doet het best*: doe wat je kan; *voor teerst*: om te beginnen; *croonen*: geldstukken, er waren kronen van verschillende waarde

500 Dat zy hem voor een wyl tyts eerlic mogen dragen.*⁵⁰⁰

Commer

Wel wats hier? Zulcke zotte reen* en hoorde ic noyt myn dagen!⁵⁰¹

Zou ic gelt hebben? Neen ic! Gy zyt zeecker verdoolt.*⁵⁰²

+

⁺[fol. EF 2]

Calleken

Dat liecht gy, Commer, want hier dagelix zulcken volc schoolt.*⁵⁰³

Men zal u interest* liever doubelt betalen.⁵⁰⁴

Commer

505 Kheb zeecker geen gelt.

Calleken

Gy weet wel, waer gyt zult halen,

En moocht voorde tachtich scryven hondert.*⁵⁰⁶

Commer

Van dees cout* ben ic heel* verwondert.⁵⁰⁷

Hadde ic het middel, ic zoude gaerne geryven.*⁵⁰⁸

Dignum

Ic zel de obligatie* zelfs wel scryven⁵⁰⁹

510 Ende wy zullen staen elc een voor al als principael,*⁵¹⁰

Mit renunchiatie* vande beneficien divisionis,* excussionis,* non numerate pecunie*
altemaal;⁵¹¹

Daer mach men alle sinistre practycken* me bedecken.⁵¹²

Of telt of eerst 100 gulden en moochter terstont twintich aftrecken,

Want ten quaetsten, alst u werde op u eedt gestelt,*⁵¹⁴

515 Zoo moochdy mit een vrye consciëntie* zweeren dat gy tvolle gelt⁵¹⁵

Ons hebt toegetelt. Of maectse op een ander manier,

Later de galch niet buyten.*⁵¹⁷

Commer

500 *mogen dragen*: kunnen rondkomen

501 *zotte reen*: dwaze beweringen

502 *verdoolt*: aan het verkeerde adres

503 *schoolt*: samen schoolt

504 *interest*: rente

506 *voorde tachtich scryven hondert*: tachtig uitbetalen en honderd opschrijven

507 *dees cout*: dit gekakel; *heel*: zeer

508 *geryven*: van dienst zijn

509 *obligatie*: schuldbekentenis

510 *zullen staen elc een voor al als principael*: ieder van ons zal als hoofdschuldenaar aansprakelijk zijn voor het hele bedrag

511 *Mit renunchiatie*: afstand doende; *beneficien divisionis*: de voorrechten van schuldsplitsing; *excussionis*: vrijwaring van de borgsteller, zolang de hoofdschuldenaar niet is vervolgd; *non numerate pecunie*: en van het verweer het geld niet te hebben ontvangen

512 *sinistre practycken*: slinkse streken

514 *alst u werde op u eedt gestelt*: als u er een eed op moet afleggen

515 *vrye consciëntie*: zuiver geweten

517 *Later de galch niet buyten*: zet de galgstraf in de schuldbrief; *wat spel hebbe ic hier*: wat overkomt me nu

Wel, wat spel hebbe ic hier?*

Ic en heb geen gelt, wat moochdy doch dincken!

Blasius

Lief Commer, ic zal u daer en boven een confortatyf* watertgen schinken,⁵¹⁹
520 Dat ic zelf heb gedistileert.

Steven

En ic een tonneken mit spaensche wyn,
Teerst dat* ic van westen* wedergekeert zal zyn,⁵²¹
Van de delicaetste slechts om de tanden mede te coteren.*⁵²²

Bouwen

En verwacht van my een vierendeel* boteren⁵²³
Van deerste die ic leggen* zal omtrent St. Jan.*⁵²⁴

Commer

525 Lieve vrienden, gy zyt verdooft in de man.*⁵²⁵

Calleken

Mer Commer, daer liechdy an!

Commer

Wat? Dees vuyle lelster* zal my die hieten liegen?*526
Ic zoude u wel om een haer* mit vuysten op u bachuys vliegen!*527
Zoude ic de luyden bedriegen? Meen gy dat ic geen consciency* en hebbe?*528

Calleken

Ba, consciëntie! De uwe die regeert de man mit de snebbe,*⁵²⁹
530 Gy double wouckeraer, Commer, zonder ziel als gy bent!
Hadden dees goe mannen eenich verhael,* dat u waer bekent -⁵³¹
Huys, hof, landt of zant - in u grypende hant te setten,
Gy zout op u consciëntie als opte wint van oosten* letten.⁵³³
Tis u dagelixe neeringe, gy gaet om mit zulcke curiën.*⁵³⁴

Commer

535 Calle, ziet wat gy zegt, of ic zal protesteren van injuriën!*535

519 *confortatyf*: versterkend

521 *Teerst dat*: zodra; *van westen*: uit het westen, namelijk van zee

522 *coteren*: stoken

523 *vierendeel*: een kwart tonnetje

524 *leggen*: inleggen in tonnetjes; *St. Jan.*: St. Jansdag, 24 juni

525 *zyt verdooft in de man*: hebt de verkeerde voor

526 *lelster*: kletswijf; *my die hieten liegen*: die mij openlijk voor leugenaar uitmaken

527 *om een haer*: op een haar na, bijna; *op u bachuys vliegen*: op je bek slaan

528 *conciency*: geweten

529 *de man mit de snebbe*: de duivel

531 *verhael*: borg of pand

533 *wint van oosten*: oostenwind is zelden stormachtig en dus ongevaarlijk

534 *curiën*: ironisch: 'verzorging'

535 *van injuriën*: wegens smaad

Bouwen

Lieve vriend, weet gy ons niet te helpen, wyst ons aen een anderen.

Steven

Wy zyn toch geboren niet voor ons zelfs, mer voor malcanderen.

+

+[fol. F 1]

Bouwen

Waer woont de goede Appollus, con gy ons daer niet wysen?

Commer

Wat man is dat? Ic ken hem niet.

Bouwen

Hy can de hongeryge spysen

- 540 Mit troost in haer lyden, mit vaste bestaende reden,^{*540}
 Dat zy in de geleden schaden hem connen stellen te vreden,^{*541}
 Zonder hem zelven daer in veel te ontstellen,^{*542}
 Of mit karmen en clagen veel te quellen,
 Mer lyden en dragen hun zwaricheyden gaeren.

Commer

- 545 Lieve vrienden, die ken ic niet, hy moet al lang zyn wech gevaren.^{*545}
 Kende ic hem, gy zout zo gaeren van my daer werden gebracht....

Dignum

- Nochtans moet hy hier woonen. Daer valt my in tgedacht,
 Dat op een tyt, als ic succumbeerde* voordien Hogen Rade,⁵⁴⁸
 Twelc geschiede onlangs naer de grote Tesselschade^{*549}
 550 (Die veel luyden noch niet en hebben vergeten,
 Die dagelix noch mit tspit werden gesmeten,
 Hoewel sy van tgebraen niet hebben gegeten, per parentesin)^{*552}
 Dat mynen advocaet, myn beclagende het sober gewin,^{*553}
 Myn zeyde, dat hier zulcken heer was gecomen.
 555 Hy was al ver gehaelt, twas al boven Romem.^{*555}
 Hy wist my ooc te zeggen van zyn religie,
 Mer besich zynde mit myn revisie,^{*557}
 En hebber ic naer den goeden heer niet eens vertaelt;^{*558}
 En nu dees vreemde luy van den zelven heer wert verhaelt,

- 540 *vaste bestaende reden*: goed onderbouwde bewoordingen
 541 *hem connen stellen te vreden*: kunnen berusten
 542 *te ontstellen*: ontredderd te raken
 545 *wech gevaren*: vertrokken
 548 *succumbeerde*: het aflegde, verloor
 549 *Tesselschade*: scheepsramp voor Texel, 23 december 1593
 552 *per parentesin*: tussen haakjes
 553 *het sober gewin*: de magere winst, nl. het verlies van het proces
 555 *boven Romem*: zie hfdst. IV.4 en IV.5
 557 *revisie*: vonnisherziening als er geen hoger beroep mogelijk is
 558 *vertaelt*: geïnformeerd

560 Ist my weer in memorye gedaelt,* dat heb ic moeten vertonen.*⁵⁶⁰

Commer

Weet gy niet waer omtrent hy zoude woonen?

De stadt es groot en hier zyn veel heymelicke noothulpen* gezeten.*⁵⁶²

Sommige zyn genouch bekennt, sommige willent niet weten.

Ic kender een, die gaet slimme gangen;* tis een man ver van eeren,⁵⁶⁴

565 Hy pleech veel tusschen de Craen* ende Coorn brug te verkeren.⁵⁶⁵

Daer woonter ooc in Tuynen, ander moetmen byde Boomgaerden zoucken,

Gy moocht niet missen, in tmidden of opte houcken.

Omtrent Oostenryc* en zoude men mede niet misgaen,*⁵⁶⁸

Mer die is te harich,* die wil al te gewis slaen;*⁵⁶⁹

570 Die zoude een mensch op eeten en eerst tvel of stropen.

Blasius

Ba, wat zouden wy tot die aldergroot tirannen lopen,

Cest ung sanguisue,* een bloetsuyp sans ontfarmen!*⁵⁷²

Calleken

Daer en dienen* dees goe liens niet, zen mogen daer niet zwarmen,*⁵⁷³

Dees zoucken een man die haer lieflic can clouwen.*⁵⁷⁴

575 Es dat niet waer Bouwen?

Commer

Mer waer zoude de goede heer zyn woonplaets houwen,

Heeft u advocaet, vrient, u dat niet ontdect?*576

Dignum

Jae hy, in trouwen,* nu gy daer van zegt.⁵⁷⁷

Ontbeyt wat, vertrect...* hy zeyde omtrent der scholen,*⁵⁷⁸

+Opten houc van een straet, daer veel luyverdolen.*⁵⁷⁹

580 Myn dunct dat hy ooc zeyde van toude wet.*⁵⁸⁰

⁺[fol. F 2]

Calleken

Tzal in de woucker* zyn. Daer staet myn wacht verset,*⁵⁸¹

Daer ic mer zes stuvers op hebbe gelient.

560 *in memorye gedaelt:* in gedachten geschoten; *moeten vertonen:* willen zeggen

562 *heymelicke noothulpen:* illegale geldschieters; *gezeten:* woonachtig

564 *gaet slimme gangen:* voert slinkse praktijken

565 *de Craen:* de Leidse Kraan, voor de Waag

568 *Oostenryc:* naam van een van Leidens waltorens; *misgaen:* vruchteloos zoeken

569 *te harich:* te fel; *al te gewis slaen:* zeker zijn slag slaan

572 *Cest ung sanguisue:* het is een bloedzuiger; *sans ontfarmen:* zonder genade

573 *dienen:* horen; *zwarmen:* los rondlopen

574 *haer lieflic can clouwen:* hen aangenaam kan krabben

576 *ontdect:* verteld

577 *in trouwen:* inderdaad

578 *Ontbeyt wat, vertrect:* stop even, wacht; *scholen:* vermoedelijk de Latijnse School

579 *verdolen:* verdwalen

580 *toude wet:* mogelijk het Leidse Gerecht

581 *in de woucker:* hier: bij de lommerd; *myn wacht verset:* mijn rok verpand

Commer

Ho, ho, nu weet ic waer tis, nu weet ic wat gy mient.

Tot monsieur Grypal, myn vrient, daer zullen wy ons geryf vinnen.*⁵⁸⁴

585 Es hy niet thuys, wy zullen de cassier of tjoncwyf* vinnen.⁵⁸⁵

Wy gaen daer strac* heen, treet eerst eens zonder gekyf binnen.⁵⁸⁶

Rust

Vijfde uytcomen

+

⁺[fol. G 1]

Grypal

Tes voor my, God heb lof, nu een goede tyt:

Tvolc maect toch haer reeckening niet een myt.*⁵⁸⁸

Groot goet te winnen en es thans geen conste.

590 Men moet schicken* tgoet eerst te crygen, dan elx jonste.*⁵⁹⁰

Tvolc es hovaerdich en willen de vrienden met moeyen,*⁵⁹¹

Mer den boom van trotsheyt zietmen in elc een bloeyen.

Elc pocht en blaest in thoochste en toont de beurs vol gelt,

Twelc hem uyt myn casse dic es angetelt.*⁵⁹⁴

595 Mer hoet in tcantoor es gestelt,* dat wil ic cort maecken:*⁵⁹⁵

Wat hebbe ic ooc zilvere messen, slotelraexen* en schorthaecken,⁵⁹⁶

Daer tvrouvolc dicwil aen mit een hort raecken,* opeen avont zonder trouwen.*⁵⁹⁷

Wat hebbe ic gramgatten,* vliegers* en fluwele mouwen,⁵⁹⁸

Menige keurs,* hoyck* en bouwen,* ooc van dees grote spellen* die zy steecken⁵⁹⁹

600 Achter door.* Wat hebbe ic menich fluwyn,* laecken, deecken,⁶⁰⁰

Webben en teecken,* gaeren gardynen,* jae, tgeheele bet;⁶⁰¹

Spellewercte huylfgen,* als hanecammen op geset,⁶⁰²

584 *ons geryfvinnen*: geholpen worden

585 *tjoncwyf*: de dienstbode

586 *strac*: straks

588 *maect toch haer reeckening niet een myt*: geeft zich toch nergens rekenschap van

590 *schicken*: zorgen; *jonste*: gunst

591 *moeyen*: lastig vallen

594 *dic es angetelt*: vaak is uitbetaald

595 *hoet in tcantoor es gestelt*: hoe het er in mijn kantoor voorstaat; *wil ic cort maecken*: zal ik kort houden

596 *slotelraexen*: kettingen om sleutels aan te dragen

597 *aen mit een hort raecken*: in korte tijd aankomt; *opeen avont zonder trouwen*: misschien: tijdens een avondje vrijen?

598 *gramgatten*: jakjes; *vliegers*: lange wijde mantels

599 *keurs*: bovenrok; *hoyck*: huik, vanaf het hoofd gedragen mouwloze mantel; *bouwen*: japon; *spellen*: spelden

600 *achter door*: achter de oren (om de muts vast te zetten); *fluwyn*: kussensloop

601 *Webben en teecken*: lappen linnen en tijk, te gebruiken als beddegoed; *gaeren gardynen*: garen bedde voorhangen

602 *Spellewercte huylfgen*: kloskanten mutsen

Broucken, wambuysen,* altemet tabberts,* mantels en cappen,*⁶⁰³
Som* mit een coorde gebonden, som bewonden* mit ouwe lappen⁶⁰⁴
605 Om tsecret niet te clappen.* Die goet telle ik al by de hondert.⁶⁰⁵

603 *wambuysen*: jasjes; *altemet tabberts*: soms zelfs lange herenmantels (gedragen door mannen van stand); *mantels en cappen*: lange en korte mantels

604 *som*: sommige; *bewonden*: omwikkeld

605 *tsecret niet te clappen*: het geheim niet te verklappen

- Mer een zaecke esset, die my zeer verwondert:
 Dattic zo weynich noch hemden cryge inde banc,
 Mer wel de frasen* of cragen van Camerix douc,* fyn en lanc,⁶⁰⁸
 Noesdoucken, socken en gelycke snuystering, die zy laten myn.
 610 Tmoet comen, dat de hemden dicwylen te vol gaten zyn
 En op zulcken pant en souwense niet veel crygen.
 Donderste cleren en clappen niet, die connen wel zwygen;
 Of de hemden vande billen zygen*, daer leyt niet an.*⁶¹³
 Mer waerom mogen men de luy heeten oom Jan? *⁶¹⁴
 615 Om dat ic ben zo degelicken man en geryfse* elc voor een cleyne penning,⁶¹⁵
 De gulden een doyt ter weec,* dats een cleyne schenning.*⁶¹⁶
 Van twintich ter weec:* ien sulc woucker een groote som baert!⁶¹⁷
 Daer sou de schout naer ruycken!* Die machmen hieten een lombaert,*⁶¹⁸
 Niet my: ic hebbe octroy en sit onder sauve gaerde.*⁶¹⁹
 620 Zulcke wouckeraers en horen niet televen opter aerde.
 Wat is een doyt te weec? Wie zouder zyn vrienden om moeyen? *⁶²¹
 Jae, moeyt een vrient een- en tweewerf, hy sal u verfoeyen
 De derde mael en traechlic spoeyen, bysonder schenckt gy twyf dan niet.*⁶²³
 Mer wil gy danbaer zyn en gevense voor tlienen yet,
 625 Tloopt leechlic te helfte meer* als myn behoorlicke fret*⁶²⁵
 En moeten noch grooten danc zeggen. Tgoet dat tmynent wert verset,*⁶²⁶
 +Ontfangtmen vriendelic. Elc wert geryft, men behouft my geen danc te weten.*⁶²⁷
 Ic hou de stadt in eeren, beschaem niemant, tblyft in secreten.*⁶²⁸
 Zelden worter yet gebrocht van hem, die tgoet behoort.*⁶²⁹
 630 Tgeschiet deur een onbekende en die sluypt achter in de poort.
 De schande blyft gesmoort en men doet grote winninge*⁶³¹
 Mit tgelt dat icse leen. Hier leyt de versinninge.*⁶³²
 Zy lossen tgoet* als zy willen; dic mit de winst van tgelt,⁶³³
 Twelc ic hen op haer panden heb angetelt.*⁶³⁴
 635 En dat my dan voor een lombaert schelt, dat es groot ongelyc:*⁶³⁵
- 608 *frasen*: plooiikragen; *Camerix douc*: batist, fijne linnen stof, oorspronkelijk uit Kamerijk
 613 *zygen*: zakken; *daer leyt niet an*: doet er niet toe
 614 *oom Jan*: volksnaam voor de lommerd
 615 *geryfse*: help ze
 616 *De gulden een doyt ter weec*: een duit, dat is 1/8 stuiver, rente per gulden per week; *schenning*:
 nadeel
 617 *Van twintich ter weec*: dan een rente van twintig duiten per week
 618 *sou de schout naer ruycken*: moet de schout lucht van krijgen; *lombaert*: lommerd (door
 Griijpal als scheldwoord ervaren)
 619 *sit onder sauve gaerde*: heb een waarborgteken uithangen
 621 *moeyen*: lastigvallen
 623 *bysonder schenckt gy twyf dan niet*: zeker als je de vrouw niets geeft
 625 *Tloopt leechlic te helfte meer*: het beloopt al snel de helft meer; *behoorlicke fret*: redelijke
 rente
 626 *tmynent wert verset*: bij mij wordt verpand
 627 *my geen danc te weten*: mij niet dankbaar te zijn
 628 *in secreten*: geheim
 629 *van hem, die tgoet behoort*: door degene, die het goed toebehoort
 631 *doet grote winninge*: maakt grote winst
 632 *Hier leyt de versinninge*: zo steekt het in elkaar
 633 *lossen tgoet*: lossen het pand in
 634 *angetelt*: uitbetaald
 635 *ongelyc*: onrecht

+[fol. G 2]

Ic geryf elc een, jong en out, arm en ryc.
Als laestent alle de schepen in Tessel bleven,

- Wat creech ic doen versoux!* Van alle myn leven⁶³⁸
 En voer ic beter.* Wat treffelicker luy mit groten hopen*⁶³⁹
 640 Doen zelve aen my quamen loopen!
 Aen my stont al haer hopen,* zen dorstent* haer vrunden niet clagen.⁶⁴¹
 ‘Helpt gy ons niet, zo blyven wy beschaemt alle onse dagen!’
 Ic hielp haer geloof styven* en liende se heymelicken gelt,⁶⁴³
 Zo datter veel bleven in haer eer, die nu wel zyn gestelt.
 645 Mer als den dach van lossinge es overstreecken,*⁶⁴⁵
 Dan is tgoet verstaen;* tcomt my,* daer en valt* geen tegen spreecken.⁶⁴⁶
 Dan mach elc een liedeken mit drouven moet quelen,*⁶⁴⁷
 Dan ist tyt de poort uyt,* of om banckeroet spelen.⁶⁴⁸
 Dus can ic tgemeene* volc, zynde becommert, clouwen.*⁶⁴⁹
 650 Wae, veel beroyde luy connen wel een beroyde lommert houwen.

*Verbeyt**⁶⁵⁰

Commer

Well, lieve vrienden, Blasius, Dignum, Steven en Bouwen,
 Wy gaen naer de man, die u zal helpen uyt benouwen.
 Gy sulter haest zyn en becomen confoort.*⁶⁵³

Blasius

Wel, waer woont hy?

Commer

- Hier, bij dese moeye poort.
 655 Daer comt hy recht voort* en gaet hem herwerts keren.*⁶⁵⁵

Dignum

O lieve monseur, alle onse ernstige begeren
 Staet op* u, man vol eeren. Doet ons assistentie.⁶⁵⁷

Blasius

Helpt ons arme menschen, geeft ons audiëntie,*⁶⁵⁸
 Wy bidden voor u excellentie den Heer hier boven.

- 638 *doen versoux*: toen een verzoeken
 639 *En voer ic beter*: ging het me niet beter; *mit groten hopen*: in groten getale
 641 *Aen my stont al haer hopen*: al hun hoop was op mij gevestigd; *zen dorstent [...] niet*: ze durfden het niet
 643 *geloof styven*: krediet te vergroten
 645 *overstreecken*: verstreken
 646 *verstaen*: verbeurd; *tcomt my*: het valt mij toe; *valt*: is
 647 *mit drouven moet quelen*: met droef gemoed zingen
 648 *de poort uyt*: de stad uit, dus: vluchten i.v.m. het bankroet
 649 *tgemeene*: gewone; *clouwen*: krabben, grijpen
 650 *Verbeyt*: [Grijpal] wacht
 653 *confoort*: troost
 655 *recht voort*: juist aan; *gaet hem herwerts keren*: komt hierheen
 657 *Staet op*: is gericht op
 658 *audiëntie*: gehoor

Grypal

660 Gaerne, goe mannen, waer is u pant?

Bouwen

Hadden wy pant, wy zouwen u niet behoven;^{*660}
Mer doet ons gelt uyt liefden en om gootswillen.^{*661}

Calleken

⁺Wel, wat wilt gy, de liens* tvel of stropen of villen?⁶⁶²
Gy hebt myn lyveken* en ic hebs noyt weer gecregen!⁶⁶³

⁺[fol. GH]

Crimpraet

665 Calle, zwycht stille, of spreek tegen monsieur te degen.^{*664}
Gy spreek oneerbiedentlic en mit groot onverstant.

Calleken

Ic kan dien wolf wel, hy roept altyts om pant!
Op de waerde van vyf schelling en zal hy geen twee lienen.

Grypal

Wel wat meendy,* dat ic u voor niet* zal dienen?⁶⁶⁸
Waer voor is myn sauvegarde* uytgesteecken?⁶⁶⁹
670 Tleenen es my geoctroyeert op tpont een blanc te weecken^{*670}
En daer voor moet ic myn jaerlicken rantsoen* betalen.⁶⁷¹
Mer zoudyt tot de heymelicke lombarden halen,
Die snyden al grover,* ja, nemen wel de helfte meer.⁶⁷³
En geven de luy niet dan licht gelt* naer haer begeer,⁶⁷⁴
675 Daer ic my reguleer* naer tplaccaet, zoot es geset,⁶⁷⁵
En dat by tgewicht ic onderhou de wet.^{*676}
Ic ben mit geen bedroch besmet, ic zal niemant mit ongelyc terden.^{*677}

Calleken

Deed gy geen ongelyc,* gy en zout niet zo ryc werden!⁶⁷⁸
Gy onthout my myn lyveken en ic kant niet weer crygen.

- 660 *behooven*: nodig hebben
661 *om gootswillen*: om Gods wil, maar ook: gratis
662 *liens*: lieden
663 *lyveken*: jakje
664 *te degen*: fatsoenlijk
668 *meendy*: denk je; *voor niet*: gratis
669 *sauvegarde*: uithangbord als waarborgteken
670 *op tpont een blanc te weecken*: tegen 3/4 stuiver rente per gulden per week
671 *rantsoen*: pachtgeld
673 *snyden al grover*: onttroggelen je veel meer
674 *licht gelt*: muntgeld dat het vereiste gewicht niet heeft
675 *reguleer*: voeg naar
676 *by tgewicht ic onderhou de wet*: d.w.z hij werkt zonder 'licht geld'
677 *mit ongelyc terden*: onrechtvaardig behandelen
678 *ongelyc*: onrecht

Grypal

- 680 Dese labayster* dunct my en zal niet eer zwygen,⁶⁸⁰
 Voor ic haer een souflet* geeff. Wats dit, snappich wyvetgen,*⁶⁸¹
 Was ic u te snateren* van u lyvetgen?⁶⁸²
 Brengt tgelt datter op geleent es, mit tverstae gelt.*⁶⁸³

Calleken

Zal ic dan myn liveken hebben?

Grypal

- Dees commeer* my voor en na quelt.⁶⁸⁴
 685 Ba, een rochestart in u gat!* Gy hoort wat ic zeg.⁶⁸⁵

Bouwen

Och lieve monsieur, ic heb zo groten gebrec:
 Myn landen zyn bedorven, myn beesten verdroncken en wech gedreven.

Steven

Myn schip en goet es mit quade avontuyr gebleven,*⁶⁸⁸
 Al dat ic ter werelt hadde, es my benomen.

Dignum

- 690 En ic ben deur processen tot de uysterste armoe gecomen.
 Advocaten en procureurs die hebben my misleyt.
 ‘Gy hebt goet gelyc’, hebbense altyt geseyt,
 Tot opt lest toe, toe seydense dat zyt wel grouden* en hebben my bedrogen.⁶⁹³
 Zy hebben my myn vleesch en bloet uytgesogen
 695 En opten dyc,* totten bedelsac, ja desperatie* gebrocht.⁶⁹⁵
 Myn proces stont altyts zo schoon alst immermeer mocht,*⁶⁹⁶
 Mer nu merc ic dat tgedrocht* wel anders wisten.⁶⁹⁷

+

+[fol. [H]l 1]

Blasius

Noyt en zachmen zo onnuttelic het gelt verquisten,
 Als ic gedaen heb doert alkemisten,* dus bidde ic u om bystant.⁶⁹⁹

Grypal

- 700 Gaern, goe mannen, gaerne. Ic zal u helpen, hebt gy pant,
 Leveret strac my,* want dan zal ic u geryven.⁷⁰¹

- 680 *labayster*: kwaadspreekster
 681 *souflet*: oplawaai; *snappich wyvetgen*: leuterkou
 682 *Was ic u te snateren*: was ik soms met jou aan het kletsen (?)
 683 *mit tverstae gelt*: plus de rente
 684 *Dees commeer*: dit takkewijf
 685 *een rochestart in u gat*: een roggestaart in je aars; krijg wat!
 688 *gebleven*: vergaan
 693 *dat zyt wel grouden*: dat zij het wel vreesden, nl. het verlies
 695 *opten dyk*: aan de dijk; *desperatie*: tot wanhoop
 696 *alst immermeer mocht*: als maar kon
 697 *tgedrocht*: het gespuis
 699 *alkemisten*: alchemie bedrijven
 701 *Leveret strac my*: geef het meteen aan mij

Calleken

Myn liveken eerst!

Grypal

Wat vraech ic naer u onwetende kyven?

Meendy, dat ic u om u qualick spreecken ontsie?*⁷⁰³

Calleken

Ba, meendy dat ic u schone cleeren ontsye? Wrot Jan,* ic spreecke voor tmye⁷⁰⁴

705 En bin zo goet als ghye van pennewaert geboren,*⁷⁰⁵

Zo wel als de keysere.

Dignum

Zwycht, Calle, men wil u gesnater niet hooren!

Monsieur zal hem stooren; gy spreekt mit onreen.*⁷⁰⁷

Bouwen

Lieve monsieur, troost ons en stelt ons te vreen.

Slechs voor ons tween.* Wat pant zoudgy begeren?⁷⁰⁹

710 Wy zyn zo beroyt, dat het elc een zou deeren.

Ic en hebbet niet.

Grypal

Zonder pant, vrienden, en leen ic niet;

Tmoet al pant brengen, twelc om hulp herwerts vliet.

Wildy wat hebben, brengt yet.

Steven

Hier en es geen bystant, maet.

Grypal

Ic helpe alle menschen, ic weet voor u ooc raet.

715 Schud dat roxken uyt,* ic zalder een schelling* op leenen.⁷¹⁵

Neemt dat gelt en gaet strax heenen

En legget in de lotery; ic verseecker u het hoochste lot.

Bouwen

Ic zalt ooc doen, mer monsieur, en est geen spot?

Grypal

Ic zeg neent!*⁷¹⁹

703 *u om u qualick spreecken ontsie:* bang voor je bent vanwege je kwaadsprekerij

704 *Wrot Jan:* verrot Jan (oom Jan was de volksnaam voor de lommerd)

705 *van pennewaert geboren:* zonder een cent geboren

707 *mit onreen:* met onverstand

709 *ons tween:* nl. Bouwen en Steven

715 *Schud dat roxken uyt:* trek die mantel uit; *schelling:* zes stuivers

719 *Ic zeg neent!* ik zeg je van niet!

Bouwen

Helpt my, Steven. Daer ist.

Grypal

Daer es u gelt.

Bouwen

720 Hey, nu bem* lustich* gestelt!⁷²⁰

Steven

Wat raet nu, lieven monsieur, voor my?

Grypal

Wilt gy mede geholpen zyn, geeft over u py,*⁷²²

En voucht daerby dat mesgen van u zy. Ic leen u zes stuyvers;

Legt die mede in, eert vertiert* wert vande cluyvers,*⁷²⁴

725 Het hoogste lot verseecker ic u, daer moechdy u reeckening op maecken.*⁷²⁵

Steven

Nu voel ic, dat het joc* es, dat gy begint te draecken.*⁷²⁶

+

⁺[fol. [H]I 2]

Grypal

Om wat zaecken?*727

Steven

Thoochste lot hebdy Bouwen toegeseyt,

En ic twyfel niet, hy heeften* syn schelling al op ingeleyt.⁷²⁸

Grypal

Tis een goet schutter, die nimmermeer en mist.

730 Gy sult het 2^e lot hebben, ic hadde my vergist.

Steven

Hoe veel ist?

Grypal

Tes ten minsten twaelf hondert gulden.

Steven

Daer ben ic een heer op* en com doer al myn schulden.⁷³²

720 *bem*: ben ik; *lustich*: opgewekt

722 *py*: schipperskiel

724 *vertiert*: opgemaakt; *cluyvers*: gerechtsbodes die tijdelijk in een woning verblijven, wanneer er beslag is gelegd op de boedel

725 *moochdy u reeckening op maecken*: kun je op rekenen

726 *joc*: gekheid; *draecken*: de draak met me te steken

727 *Om wat zaecken*: hoezo

728 *hy heeften*: of hij heeft er

732 *een heer op*: een heer van

Daer es den bras!*⁷³³

Grypal

En daer u gelt mit u billet,* wiltet wel bewaren.
Lost gy tpant niet, tsal verstaen, laet gyt hier verjaren.

Steven

735 Ten comt daer nu zo nau niet op toe.*⁷³⁵
Adieu monsieur! Com, Bouwen, gaen wy.

Dignum

Monsieur, wat wildy my op al myn pleytsacken doen?*⁷³⁶
Besiet vry,* zy staen my ruym op tweehondert ponden.*⁷³⁷

Grypal

Wat ist voor goet? Hebdyt gestolen of gevonden?
Zoude ic daer gelt op doen,* zo waer ic wel gec.⁷³⁹
740 Twaer goet voor Harman* om af te vagen den drec.⁷⁴⁰
Ic en leen daer niet een blancke* op, dat gyt weet.⁷⁴¹

Dignum

Mer zo hebbe ic myn gelt oevel qualicken* besteet,⁷⁴²
Mit zes jaeren tyt verlies, dat ic leerde playdoyeren*⁷⁴³
Mit slyting van cleeren en schoens in tsolliciteren.*⁷⁴⁴
745 Lienter my een oortgen* op, zo coop ic een bast*⁷⁴⁵
Om my te verhangen.

Grypal

Mer zegt my, hebdy de practyc ooc vast?*⁷⁴⁶
Zoudy myn in tsolliciteren te dienst willen wesen?

Dignum

Monsieur, tverstant dat ic daer of hebbe, is uytgelesen.
Gy mocht van leven aen geen bequamer man raecken
750 Als my.

- 733 *bras*: rommel; *billet*: ontvangstbewijs
735 *Ten comt daer nu zo nau niet op toe*: dat doet er nu niet zoveel toe
736 *op al myn pleytsacken doen*: geven voor al mijn linnen zakken met processtukken
737 *Besiet vry*: kijk gerust; *staen my ruym op tweehondert ponden*: hebben mij ruim tweehonderd pond gekost
739 *doen*: lenen
740 *Twaer goet voor Harman*: het zou goed zijn voor op de wc (= Harmens huisje)
741 *blancke*: munt van 3/4 stuiver
742 *oevel qualicken*: zeer slecht
743 *playdoyeren*: pleiten
744 *tsolliciteren*: procederen
745 *oortgen*: muntje van twee duiten; *bast*: strop
746 *vast*: onder de knie

Grypal

Ic neem u dan an en zal van u een man maecken,
Gy zult my voorts* dienen als solliciteur.*⁷⁵¹

Blasius

Nu blyf ic, ellendige, alleen staende in getreur
Als een arm leur.*⁷⁵³

Grypal

Benaersticht* slechts myn processen, nu hebby eewich werc.
Myn vianden leggen lagen naer my* zo vast en sterc.⁷⁵⁴
755 Nu hebbe ic een pleyter op myn eygen handt,
†Nu ben ic doch gedient van een man van verstant.
Laetse my nu ancomen!* Van alle myn zwaricheyt werde ic verlost.⁷⁵⁷

+[fol. IK, 1]

Dignum

Mer monsieur, ic moet tot uwent* gaen te cost.⁷⁵⁸

Grypal

Voersecker, eelen baes,* dat wyst hem zelven.*⁷⁵⁹
760 Past* gy opt mael: tsavonts tsevenen, smiddaechs ten elven.⁷⁶⁰
Gy hebt *bouchen court*;* wilt slechts myn processen beschicken.*⁷⁶¹

Blasius

Monsieur, hoe hooch zoudy dese blaesbalch wel wicken?*⁷⁶²
Dit es al tgoet, dat ic ter werelt heb behouwen.
Taxeertse vry wat* hooch, denct om den ouwen,*⁷⁶⁴
765 Vryt u consciëntie;* ic hebt gelt zo wel van doen.⁷⁶⁵

Grypal

Godt wil my voor zulcke zotticheyt behoen!
Hebby geen ander pant, zo moochdy wel gaen wandelen.

Blasius

Ander pant hebbe ic wel, mer gy en souter niet op willen handelen:
Dat is, dat ic *la pierre philosophale* te becomen alleen heb verstant.
770 Hadde ic eenige middelen,* daer en waer geen rycker in alle tlant,⁷⁷⁰
Heele bergen gout zoude ic in myn cantoor leggen.

- 751 *voorts*: voortaan; *solliciteur*: pleiter
753 *leur*: lor; *Benaersticht*: behartig
754 *leggen lagen naer my*: proberen mij in het ongeluk te storten
757 *Laetste my nu ancomen*: laat ze nu maar komen
758 *tot uwent*: bij u
759 *eelen baes*: beste kerel; *wyst hem zelven*: spreekt vanzelf
760 *Past*: let
761 *bouchen court*: (Fr. bouche en court) gratis kost; *beschicken*: behartigen
762 *wicken*: schatten
764 *vry wat*: zeer; *den ouwen*: de ouderdom (en daarmee het sterven)
765 *Vryt u consciëntie*: zuiver uw geweten
770 *middelen*: geld

Grypal

Comt hier, com hier, ic moet u wat in u oor zeggen.

Blasius

Ic bender mede tevreen, neemt daerop myn handt.

Grypal

Voorts: mont toe van als! Gaet binnen ontbyten, gij eelen quant.*⁷⁷⁴

775 Ic moet de calis* al mede voeyen.⁷⁷⁵

Uyt zulcken houc moeten de ryckdommen spoeyen

En overvloeyen. Dat tfret* in drie jaeren vergelyct* tcapitael,⁷⁷⁷

Dat en mach niet clicken,* tlyt* te lang eerment comt tot verhael.*⁷⁷⁸

Mer L.P.* capitaels twintichfout gemultipliceert,*⁷⁷⁹

780 En dat twintich mael weder in hem zelven vermeert,

Dat weer om vermenichfuldicht twintich werven,*⁷⁸¹

Telcken mit twintich. Zo machmen zyn kinderen groote goeden* doen erven!⁷⁸²

Tes nu: harteken wat lust u, wat es u begeert?

Ic werd noch graef van Hollant, eer ic geraec* te sterven.⁷⁸⁴

Pausa

Bouwen

785 Gans cruysen,* Steven, hoe vervaerlicken* bin ic verblyt,⁷⁸⁵

Dat ic weer ryc zal wesen in zo corten tyt,

Van armoede bevryt doer eene schelling* aen gelt!⁷⁸⁷

Steven

En als ic overdenc, dat ic onlang* weer zal zyn gestelt,⁷⁸⁸

Los van armoe die ons quelt, in staet:* zo es al myn lyden niet.*⁷⁸⁹

Bouwen

790 So haest als* my mit het hoochste lot geluc aen biet,*⁷⁹⁰

Zo zal ic, ziet, voor teerste copen een wooning;

+Mer eerst twee pac cleeren tot een verschoning,

Koeyen, paerden, schapen en varckens, en ic weer aen tbouwen.*⁷⁹³

⁺[fol. IK 2]

774 *eelen quant*: beste makker

775 *calis*: arme schooier

777 *tfret*: de rente; *vergelyct*: even groot is als

778 *clicken*: voldoende zijn; *tlyt*: het duurt; *eerment comt tot verhael*: voordat men het kan terugvorderen

779 *L.P.*: lapis philosophorum; *gemultipliceert*: vermenigvuldigd

781 *werven*: maal

782 *goeden*: goederen, bezit

784 *geraec*: kom

785 *Gans cruysen*: bij het Heilige Kruis; *vervaerlicken*: zeer

787 *schelling*: zes stuivers

788 *onlang*: weldra

789 *gestelt [...] in staet*: gesteld in goeie doen; *niet*: niets

790 *So haest als*: zodra; *my [...] geluc aen biet*: geluk zich bij mij aandient

793 *tbouwen*: het boeren

Steven

Bouwen, ic en ken myn vreuchde niet weerhouwen,*⁷⁹⁴

795 Als ic de prysen gaen anschouwen; daer op spring ic* eens, com.⁷⁹⁵

Zo rasch als ic den tweeden prys becom,

Zal ic copen een schip van hondert lasten*⁷⁹⁷

Dignum ende Blasius comen uyt

En daer mede naer Angola toe, eer my yemant verrasten.*⁷⁹⁸

Tmoet geavontuyrt* zyn. Ic ben ter zee geboren;⁷⁹⁹

800 Tmoet weer gesocht zyn, daerment heeft verloren.

Van tongeluc hier voren bennen wy allycke wel* verlost.⁸⁰¹

Dignum

Hoe bly bin ic, dat ic myn leven becomen heb de cost!

Danc heb monsieur, die my van als zal besorgen.*⁸⁰³

Blasius

Nu mach ic mit vryer harten alcemisten en op myn meester borgen.*⁸⁰⁴

805 Tschip is in een verseeckerde* haven. Ic beloofs my* van als;⁸⁰⁵

Ic legge alle de sorge op monsieur zyn hals.

O gasthuys, lasthuys!* Wy en zullen malcanderen niet quellen.⁸⁰⁷

Calleken

Wel goe mannen, dit comt u immers doer myn bestellen?*808

Nu, lieve gesellen, wat geefdy my hier vooren?

810 Ic hebbe om u te helpen al myn tyt verloren.

Bouwen

Als ic zal spreeken naer tbehoren, zo comt u wel een deucht,*⁸¹¹

Ic bekent; gy hoort zo wel als wy te zyn verheucht

En bedryven vreucht, dat ben ic zeecker.

Calleken

Toont u heushey!*⁸¹⁴

Bouwen

Als ic thoochste lot hebbe, schencke ic u een zilveren beecker,

794 *weerhouwen*: beteuigen

795 *spring ic*: waag ik een dansje

797 *hondert lasten*: tweehonderd ton

798 *verrasten*: overrompelde

799 *geavontuyrt*: in de waagschaal gesteld

801 *allycke wel*: evenwel

803 *besorgen*: voorzien

804 *borgen*: poffen

805 *verseeckerde*: veilige, maar ook: financieel gedekt; *beloofs my*: verheug mij

807 *O gasthuys, lasthuys*: Blasius vreesde in een gasthuis te belanden, zie vs. 433

808 *bestellen*: brengen

811 *zo comt u wel een deucht*: dan komt u wel beloning toe

814 *heushey*: vriendelijkheid

815 Mit een roo stammette keurs,* mit een fluwelen beurs wel heerlic.⁸¹⁵

Steven

Als ic behouwen van de reys com, zal ict ooc maecken eerlic:

Eerst een tonnetgen spaensche wyn mit wat froyts,* tien en tander:⁸¹⁷

Vygen, rosynen, appelen, daelen* mit malcander,⁸¹⁸

En boven dien een double poortegyser,* dat heb ic u toegeleyt.*⁸¹⁹

Dignum

820 Kalle, ic moet ooc tegen u toogen* myn mildicheyt.⁸²⁰

Zo ras als ic deerste pleyt cum expensis* heb gewonnen,⁸²¹

Wert u een paer silveren messen, een raex* ende [een schorthaeck] gesonnen.*⁸²²

Blasius

En als ic heb gewonnen de filosofische steen,

Zo zal ic u ooc degelic* stellen te vreen⁸²⁴

825 Mit een clompe gouts, zo groot als myn hoofd.

+

+[fol.[KL] 1]

W[are] Onder[wysinge]

Hoe stady hier dus ydelicken en raest?* Zydy van u zinnen berooft⁸²⁶

Verslytende u tyt onnuttelicken, gy achtelose gesellen?

Bouwen

Wy staen by malcander ons geschiedenissen vertellen.

Ik was deur quaey fortuyn myn goeden quyt,

830 Nu zalic thoochste lot hebben, dies bin ic verblyt;

Daer door ic weder zal comen in een rycken staet.

Steven

En ic was een schipper ter doot toe desolaet,*⁸³²

Al dat ic ter werelt hadde es ter zee gebleven;

Ende men zal my nu hier het tweede lot geven,

835 Zo my de goeden heer monsieur zelfs heeft geseyt.

Dignum

En ic hebbe alle myn goet verprocest en verpleyt.

Nu hebbe ic een ryc meester, die maect my zyn solliciteur;.*⁸³⁷

Daer hebbe ic eewich de cost.

815 *roo stammette keurs*: rode japon van fijne wollen stof

817 *froyts*: fruit

818 *daelen*: dadels

819 *poortegyser*: Portugese munt; *toegeleyt*: toegedacht

820 *toogen*: tonen

821 *cum expensis*: met de kosten

822 *raex*: ketting; *gesonnen*: gezonden

824 *degelic*: zoals het hoort

826 *ydelicken en raest*: te nietsnutten en te leuteren

832 *desolaet*: wanhopig

837 *solliciteur*: pleiter

Blasius

- Al myn goet hebbe ic deur
 Gebrocht* mit puffen en blasen in de alcumisterye.⁸³⁹
 840 En nu hebbe ic zo rycken baes gecregen, dies my te deser tye*⁸⁴⁰
 Zo zeer verblye: den baest* heeft gelt mit volle kisten.⁸⁴¹

Ware Onderwysinge

- O onnutte menschen, wereltsche sophisten!*⁸⁴²
 Tgene gy hier claecht te hebben verloren,
 Was dat u? Geensins. Gy en zyter niet mede geboren,
 845 Twas buyten u lichaem, de fortuyn onderworpen. Waervan maect gy mentie?*⁸⁴⁵
 Condy yet anders u eygen reeckenen, dan een goede consciëntie*⁸⁴⁶
 In een lichaem gesont en welvarende gestelt,
 Mit een eerlycke naem en faem verzelt?*⁸⁴⁸
 Wat es de schade die u quelt, die u maect bedeest?*⁸⁴⁹
 850 Weet gy niet dat u verliesen Godes wille es geweest,
 Die gy dagelix bid en leest dat moet geschieden?
 Meent gy zyn tuchtigen en straffen deur u clagen tontvlieden?
 Gy zijt verdoolt. Staet af!* Beclaecht u niet van tegenspoet.⁸⁵³
 Heeft u God niet evenwel als te voren gevoet?
 855 Betert u, doet boet! Wilt den Heer niet temteren,*⁸⁵⁵
 Wilt u in ootmoedicheyt voor zyn hoge handt verneren.*⁸⁵⁶
 De Heer der Heeren leerde u bidden om u dagelix broot.
 Heeft hyt u niet gegeven? Wat was u meer van noot?*⁸⁵⁸
 Tes u tot noch toe verleent, gy syt voorsien mit cleeren:
 860 Dat tot onderhoud des lyfs, dit om de coude te weeren.
 Gy hebt u volcomen begeren,* meer dan gy hebt van doen.*⁸⁶¹
 Wat zoucty zyde en fluwele cleeren, de tong lekkerlic te voen?
 Dat was u niet toegeseyt. Begeerdy vadsicheyt en u selfs te mesten?*⁸⁶³
 Tes u niet salich. De staet daer u Godt in stelt, es de besten;
 865 Stelt u daerin te vreden. Godt heeft u genomen
 In zyn bescherminge; ontslaet u* van dees ydele dromen.⁸⁶⁶
 [Hee]ft u Godt de Heer thuys gesocht [en] gevonden,
 [Over]legt doorzaec recht. Warent [niet] u eygen zonden?
 Hebdyt nu sober, est wat te schaers in dese tyden,
 870 Daer zyn andere die minder hebt. Godt cant haest gebenedyden.*⁸⁷⁰

839 *deur gebrocht*: erdoor gejaagd

840 *te deser tye*: op dit moment

841 *baest*: baas

842 *sophisten*: waanwijzen

845 *mentie*: gewag

846 *consciëntie*: geweten

848 *Mit [...] verzelt*: samen met

849 *bedeest*: benauwd

853 *Staet af*: laat dat

855 *temteren*: vertoornen

856 *vernere*: onderwerpen

858 *was u meer van noot*: had u meer nodig

861 *u volcomen begeren*: alles wat u begeert; *hebt van doen*: nodig hebt

863 *mesten*: vet te mesten

866 *ontslaet u*: ontdoe u

870 *haest gebenedyden*: spoedig zijn zegen geven

Draecht mit gedult u lyden en danct den Heer almachtich.

+

+[fol. [KL] 2]

[Bouwen]

Ic beken myn schulde en geef Gode de eer; hy alleen es warachtich,
Die hem betrouwt crachtich* en can niemant crencken.⁸⁷³

Steven

Daerom, gy goede gemeente, wilt den armen bedencken*⁸⁷⁴
875 En hem u milde hant schencken in de Loterye uyt charitaten.*⁸⁷⁵

Dignum

Want voor zeecker, zy zullen alle tsaem prys omvaten,*⁸⁷⁶
Tzy hier of als zy tleven laten. Dats winst voorde handt.*⁸⁷⁷

Blasius

Wert voor u hier 'niet' geropen,* zo hebby den armen gedaen bystandt.⁸⁷⁸
Mogelic dat yemant zyn innegeleyde gelt zelfs zal verteren.

Calleken

880 Zo zalmen u om* u eygen gelt in u oude dagen tracteren.⁸⁸⁰
Tast vry inden beurse, goede heren, ten can niet veel schaden.

Ware Onderwysinge

Weest gedachtich den armen, die mit crancten zyn beladen;
De Vader der genaden zal u van tewich gequel vromen*⁸⁸³
En u mit uytgestrecte armen hyerboven verwelcomen.

+

+[fol. [M]

Bouwen

885 Welcoom, constrycke geesten,* die ons hebt vereert⁸⁸⁵
Mit uluyder bycomste,* volgende ons overheyls begeert,⁸⁸⁶
Gij, die ons deur jonsten weert, liefd, minne en trou dees genucht*⁸⁸⁷
En const toebrenghet deur blom, boom, verwe, rancke of vrucht.*⁸⁸⁸
Hertgrondich welcoom zyt, als eensgezinde broederen
890 Van eenes vaders zaet, geteelt aen eender moederen.

Steven

Gods engelen blyven u behoederen. Danc zyn wy u schuldich,
Gy, goede gemeente, die ons dus menichfuldich

- 873 *Die hem betrouwt crachtich:* wie vast op hem vertrouwt
874 *bedencken:* gedenken
875 *charitaten:* naastenliefde
876 *omvaten:* grijpen
877 *voorde handt:* voor het grijpen
878 *geropen:* geroepen, nl. bij de loterijtrekking
880 *om:* van
883 *van tewich gequel vromen:* van de eeuwige kwelling, de hel bevrijden
885 *constrycke geesten:* kunstzinnige lieden, nl. de rederijkers
886 *bycomste:* bezoek
887 *deur jonsten [...] genucht:* toespeling op de spreuken van de rederijkerskamers
888 *deur blom [...] vrucht:* toespeling op de blazoenen van de rederijkerskamers

Gehoor gaeft geduldich en zaecht ons onconstich spelen.

Dignum

Waer de const by ons meerder, wij zoudense milder delen

895 En niet voor vrunden heelen,* mer ons naer behooren quyten.*⁸⁹⁵

Blasius

Op ons faulten en redyten*

En weest geen scharpe oordelaers; tberispende cleet scheurt aen ryten.*⁸⁹⁶

Wat es hem doch te wyten,* die zyn beste doet?⁸⁹⁷

Calleken

Nu, op dat Gods gratie op ons allen dalen int leste moet,

Tot u Heer dees requeste* spoet.⁸⁹⁹

Altsamen opte knien

Ware Onderwysinge

O, almogende Heer der Heeren,

900 Wilt uwen heyligen zegen over dees landen vermeerden,

Alle ongeval keeren van tlandt, zyn Excellentie* en de Heeren Staten,⁹⁰¹

Voorts al die regeeren, overheyden en magistraten,

Die gy hier in u plaets hebt gelaten: geeft dat zy connen gebieden,

U alleen voor oogen nemende* in alles dat mach geschieden.*⁹⁰⁴

905 Geeft, dat de gemeene* lieden haer overheyte mogen obediënt* wesen,⁹⁰⁵

Opdat uwen heyligen naem alomme mach bekennt wesen

Ende dat *Liefde* in alles mach *tFondament* wesen.*⁹⁰⁷

895 *heelen*: verbergen; *ons naer behooren quyten*: onze plicht doen; *faulten en redyten*: fouten en gebreken

896 *ryten*: flarden

897 *wyten*: verwijten

899 *requeste*: bede

901 *zyn Excellentie*: Prins Maurits

904 *voor oogen nemende*: steeds indachtig zijnde; *mach geschieden*: kan gebeuren

905 *gemeene*: gewone; *obediënt*: gehoorzaam

907 *Liefde [...] mach tFondament wesen*: toespeling op de zinspreuk van de Leidse Witte Acoleyen, *Liefde es tFondament*